Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») ОРГАН ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОГО ОБКОМА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ ЧЕЧЕНО-ИНГУШСКОЙ АССР

Газет арадувл 1923 шера денз • ЕРА, 28 август, 1975 шу. • № 103 (5174). • Мах 2 кап.

РЕСПУБЛИКА ПРОМЫШЛЕННОСТО КХОАЧАШЪЯЬЙ БАРХI БЕТТА ПЛАН

Парте съезда хьалхарча къахьегама вахте а этта Нохч-ГIалгIайчен промышленни предприятей коллективаша тахан (28 августа) кхоачашъяьй промышленни продукци йохкарен изделей лоархIамегIа дола тайпаш арахецарен бархI бетта план.

Август чакхбаллалца планал совгIа арахецаргья цхьа миллион сома продукци, цу даькъе дикка дукха мехкдаьтта, газ электроэнерги, мехкдаьтта сийрда продукташ, нефтехиме продукци, машинаш, прибораш, хе рх хьекха хьу, пазатен швейнии изделеш, кхачан продукташ, кхыяраш а йолаш.

Дерригача халкъа яхьа хьалхарча мугIаре йолаш къахьегаш хьайоагIа пхе шера план кхоачашъяь йолча СССР 50 шу дизара цIерагIа Грозненски химически комбината, «Октябрьнефть» НГДУ, Н. Анисимова цIерагIча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода, В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода, Карабулакски химически реагентий завода, «Электроприбор» завода, Назрановски трикотажни фабрика, швейни производственни объединене, ацетонови завода, чхьагIара-коньячни комбината, кхыча предприятей коллективаш.

Республика болхлоша, инженерно-техническа болхлоша шоай дерригa низаш оарцагIдьхад производства эффективность лакхъяра, йолаш йола торонаш гучаяхара а царех пайда эцара, тIехьаюсаш йола предприятеш, цехаш, участкаш тIехьара а, кхеяра.

Берригача мехка а санна КПСС XXV съезда сийна вахте а этта тIаийца социалистически декхараш ханал хьалха кхоачадеш ба республика промышленни предприятей болхлой.

КПСС XXV СЪЕЗДА ДАХА МА-ДОАГГIАРА НАКЪАГIОРГДА ВАЙ!

КХАЛНАЬХА СОВЕТИЙ ЛОАРХIАМ АЙБЕ

Ер шу дунен халкъашта юкъерча кхалнаьха шу санна белгалдоаккхаш да. Къаьстта белгала да из шу Октябрьски революце маIача наха ниисса бокъонаш еннача, Советски Iаьдала хана ший вахар-овлангара дениз эргадаьккхача советски кхалнаха. Эзараш шераш йизза саг ца лоархIаш, общественни гIулакхашта юстара латташ, дынои тIехьадисача Iаьдалашеи Iазапа кIал лоаттаеш хьаена кхалсаг деша, къахьега, паччахьалкхен кулгалдеча органашка болх бе йиш йолаш я вай мехка.

ХIанз республика халкъа боахаме къахьегарех ахане совгIа бараш кхалнах ба. Духхьал 1973—1974 шерашка республикерча 384 кхалсага орденаши медалаши еннай. Дукха ба царна юкъе тайп-тайпарча профессей заслуженни болхло яха цIи лелаераши Iилман кандидаташ бараши.

Республика моттигерча Советашка укх шера хержай 4740 кхалсаг е берригнех 50,7 процент. ХIаьта Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совете хержача депутаташта юкъе аханега дIакхоачаш ба кхалнах.

Республике шерра йовзаш я Социалистически Къахьегама Турпалий Л. Э. Барахоевай, М. П. Ушаковай, Т. Б. Летковскаяй, Т. Муслиевай, дукккхача кхычар цIераш. Вайцига атта саг хургвац летчицай Насуханова Ляляй цIи ца хозаш.

ЦIаккха а бицлургбац Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIем тIа майра моастагIчох латаш хинна разведчицаш К. Абалова, А. Полякова, М. Самбиева, снайпераш Д. Попондопуло, Н. Бердюк, денал дола летчица Советски Союза Турпал Г. Джунковская, лор А. Тутаева, дуккха а кхыбараш.

Дуккха дезал хьалкхебаьча кхалсага-наьна вахар доккха патриотически гIулакх санна лерхI вай мехка. Нохч-ГIалгIай автономни республике «Нана-турпал» яха сийлахьа цIи лелаеш 1795 кхалсаг я, 76 эзар совгIа болчарна «Материнская слава», «Медаль материнства» яха паччахьалкхен совгIаташ деннал.

Берах йолча кхалсага дизза алапи а луш йIаьхача хана отпуск, дукха бераш долчарна ахчан пособеш лу вай паччахьалкхено.

Цу тайпара бокъонаш гIанахьа мара бIаргаго йиш йолаш бац капитала мехкашкара кхалнах. Цар хьал долча классаша ихьаица бахьанаш а увттадеш кхалнаьха бокъонаш IотеIаю. Цун тешал дара кхоачам ба шоай демократи чIоагIа хестаеча американски конгрессе 2,5 процент мара кхалнах ца хилар белгалдаьккхача. Дуккхача буржуазни мехкашка маIача наха ийдеча алапех ах мара лац кхалнаха.

Цу дерригне а вайга хьагойт социализма шерашка Советски Союзерча кхалнаьха вахар Iалаьмате чIоагIа эргадаьккхалга, иразага бода никъ царна шерра хьабийлалга. Из ишта дале а кхалнахах дикка дакъа айхха бытаца дувзаденна хиларца, дIаяхача заман тIехьадисача IаьдалегIа баха гIертараш вайна юкъера хIанз а дIабаланза хиларца шийна паччахьалкхено еннача бокъонех пайда эца йиш йоацаш юс цкъаза кхалсаг, цхьадолча даькъе ший бехках а долаш. Къаьстта из ала доагIа хьалха Iадатеи шариIатеи чIоагIа тоIаяь йоаллаяьча лоаман кхалсагах.

Цу тIехьа лоаттабеча къовсаме партийни, советски органашта хьинаре новкъостал деш я коллективашка вIашагIъехкя кхалнаьха советаш. Кхалнах общественно-пайданеча къахьегама юкъеозара, ирца дезале харцо ца лелаяйтара, дIаяхача заман ширдаьнна гIулакхаш хьаллувцарашца къовсам лоаттабара дика опыт Iоаяьй г. Малгобекерча буруӯ деттача баьхий управлене, быткомбината, Грозненски района ЦхьоалагIча мая цIерагIча колхоза, «Ассинский», «Горячеисточненский» совхозий, швейни фабрика Веденски филиала советаша.

Дуккхача кхалнаьха Советаша тIагIертта къовсам лоаттабу дукха истий кхувларашца, йиIигаш маьре ухийтарашца, къа ца хьегаш наьха хьакъ даа гIертарашца, тIехдаьха къаракъ мелаш шоай дезалаш Iазапе лоаттабарашца. ХIаьта а Шалински, Урус-Мартановски, Веденски, иштта кхыча цхьайолча районашка хIанз тIехьа нийслуш да ха яланза бола мехкарий маьре ухийтилга, дукха истий кхувлилга.

Иштта, Сунженски АТП шофера М. З. Костоева кIал сесаги бераши доллаше а М. Р. Гандарова йоалайир, Советски районерча XX партсъезда цIерагIча колхозерча В. А. Гелаева Ибрагимова Яхийца регистраци ца еш ворхI шу а даьккха, шоллагIа саг IаЙоалайир. Цун бахьан цар болх беча коллективашка кхетама болх лерттIа ца лелабар, юрта Советий исполкомий кулгалхоша, административни органаша ледарлю яр да. Цу деша хьаннахьа оарцагIъялаизар партийни, профсоюзни организацеш, кхалнаьха советаш.

Цу тайпара чурбаьнна хьувзача наха духьалъяккха еза вай еррига общественность, тIаккха лоархIабергбац уж харц гIулакхаш леладе.

Уж тайпа хатараш кIезигагIа хургдар, нагахьа санна берригача кхалнаха шояшта паччахьалкхено еннача бокъонех бизза пайда эцаре. Цхьачар из де кхетам дIакхачац, хIаьта вожаш денал ца тоъаш бус. Иштта моттиг эттача кхалнаьха совет ханнахьа оарцагIъяларах тийша дукха хул.

ЧIоагIа харц дархIа дезаш хIама да кIал сесаги дезали болга шийна ховше а маьре ухача кхалнаха леладер а. Цхьайолча хана кIаларъяр а хул цох сакхувш, хIаьта а садетташ Iа. ТIаккха гIулакх хинна даьлча латкъа йода. Нагахьа санна цо юххьанце из ше ловргдоацилга марага дIахьокхаре хатар ца хила а тарлора.

Наха кхетам луча кхы а хьинарегIа партийни организацешта новкъостал де декхарийла я кхалнаьха советаш. Цар шоай низ дIакхоачар де деза кхалсага общественни вахарера, дезалера лоархIам айбара.

ТIАХЬЕХАМ ХЬАЛ А ЛАЬЦА

Пятилетка чакхъяла диса хIара ди ударни къахьегамца белгалдаккха аьнна производстве хьалхалаттачар республика предприятей берригача къахьегамхошка баь тIахьехам дег тIара хьаллаьцаб. «Южэнергохимзащита» Кавказски участка коллективо а.

Участка болхлоша, цIаькха а шоаш хьалха тIаийца хиннача социалистически декхарашка а хьежа, керда декхар тIаийцар: пхе шера план 7 ноябрь тIакхоачаш кхоачашъе.

ГIадвугаш да КПСС XXV съезда сийна хетаяьча къахьегама вахте этта даьха толамаш а: 27 августе толамца кхоачашъяьй дерригача хьокхамий бархI бетта план. Участка болхлошта юкъе яьржача социалистически яхье хьалха латташ хьабоагIа кислотоупорщикаш Похилько Семен, Желтобрюхов Юрий, мастер Гацаев Анатолий.

Г. СУРУДЖАНЦ.

АХАРХОЙ КЪАХЬЕГАМА ВАХТА

ЮРТА БОАХАМА ОБЗОР

Коммунистически парте XXV съезда сийна къахьегама вахте айтта хьинар айдаь къахьегаш ба Нохч-ГIалгIайчен кхаш леладераш. Пятилетка тIехьара юрта боахама шу толамца чакхдаккхарца съезд хьаеллача денна сийленца накъабахара тIаерзаяь я цар уйла.

Колхозийи совхозийи механизатораша цхьана кхоачашду хьувкъам чуэцара, хургболча хьувкъама лард йоллара, доакъар кийчдара балхаш.

25 август тIакхоачаш колхозашеи совхозашеи 1482 гектара тIара гидуаргаш чуийцад. Из планагIа 11 процент я. Цу дерригача лаьттара 1116 тонн даьтта доаккха фу чуденад. ХIара гектара тIара 10 центнерал совгIа йоаккх Ножай-Юртовски, Урус-Мартановски, Шалински районий боахамашка.

ХЬАЛХАРА ХЬАЖКIАШ

Пятилетка чакхйоалача шера шоллагIа хьувкъам чуэца болабеннаб Грозненски, Веденски, Урус-Мартановски, Гудермесски, Шалински, Шелковской районашка.

Еррига а республике ялата лаьрхIа дIайийнача хьажкIех хIанзле чуийцар 570 гектар совгIа я. Денгара денга дукхагIа араювл хьажкIаш чуэца агрегаташ. Республика боахамашка цхьа эзар тонн совгIа хьажкIаш чуенай.

ЯЛАТ ДIАДУВ ХА ХЬАТIАКХОАЧ

Гурахьа юв культураш дIаеза ха хьатIакхоачаш латт. Сентябра хьалхарча ах бетта ялат дIадув агрегаташ кхашка араяргья.

Мишта кийчлу юрта къахьегамхой? ХIанзле 134 эзар гектар аьхай, из планагIа 67 процент я. ДIадахача шера укх хана аьхачул дукхагIа да из. Гурахьа ювча культураашта лаьтта дукхагIа ахара хьалха да Ачхой-Мартановски, Грозненски, Надтеречни районий боахамаш. Цу районашка планагIа 80—81 процент лаьтта аьхад. Цхьабакъда, из болх ледаря лел Шалински, Гудермесски, Назрановски районашка.

Лаьтташ сихагIа ахар, гурахьа ювча культураашта сихагIа лаьтта кийчдар ахархой керттерчарех цхьа декхар да.

ЗЯБЬ ОАХИЛГА

Республика ерригача районашка 52 эзар гектар зябь аьхай. ДIадахача шера укх хана аьхачунца нийсдича дуккха дукхагIа да из. Зябь ахара балхаш сихдаь кхоачашду Шалински районе — 51 процент, Ачхой-Мартановски районе — 35 процент, Гудермесски — 37 процент. Цхьабакъда, уж балхаш ледара лел Веденски, Ножай-Юртовски, Шелковской районашка.

Шерра даьржа дIахьу укх денношка Урус-Мартановски района «Красноармейский» совхозе доакъар Iалашдела. ВIаши тIехь-тIехьа массехк агрегат лел Атиев Шарпуде леладеча кхай тIа. Дика хиннай цун коллективо силоса кхеяь хьажкIаш. ХIара гектара тIара 180—200 центнер моша гIаламаш доал.

СУРТАШ ТIА: звеньевой Атиев Шарпуди, силоса хьажкIаш хьокхаш йола цун агрегат.

И. ПЛИЕВА сурт.

Торонаш лохаргья

КПСС XXV съезда баха мабоаггIара накъабахара духьа лелаеча социалистически яхьа хьакъехьа КПСС Центральни Комитето баь социам дег тIара къоабалбаь тIаийцар тха цеха коллективо.

ХIаранега ше хIанзалца даьчун, дIахо де дезачун кIоаргга уйла ейтаргья аьнна хет сона цу документо. Съезда хетаяьча социалистически яхье дикка къахьегама толамаш тхона карагIдаьннилга го йиш я укх шера ворхI бетта баьча балхага хьежача. ПланагIа товарни продукци 1494 эзар сома маьхо арахеца езача, 1503,2 эзар сома маьха арахийцай тха цеха коллективо, вешта аьлча 100,6 процент, къахьегама овсарле планагIа лакхъе езаш хинначул 1,9 процент совгIа лакхъяьй, цIенои подвалий оагIошта блокаш арахецара план 157 процент кхоачашъяьй. Уж толамаш кхы а лакхде дага ба тха цеха коммунисташ, беррига болхлой. Цу гIулакха кхы а чIоагIагIа йоаржаергья социалистически яхь, айдергда балха хьинар, лохаргья производства керда торонаш.

Е. БАБЕНКО,
Грозненски аьшкабетонни конструкцей завода арматурщикий бригадир.

ДОАКЪАР КИЙЧДАРА — ДЕРРИГА НИЗАШ

Хургйолча парте съезда сийна къахьегама вахте этта къахьегача республика юрта къахьегамхоша доккхий толамаш доах. Юкъарча хьайбаша дика Iа доаккхаргдолаш кхоачам хиллал доакъар Iалашдара тIаерзаяь я хIанз механизаторий уйла. ХIара боахаме йолаш йола торонаш лохаш, ха ца туллийташ доакъара база тешшаме чIоагIъю хьайбаши кхаши леладераша. Цхьабакъда цхьатарра торонаш йолча районашка шоашца яхь лелаечарел халагIа лел уж гIулакхаш.

Нагахь санна Ачхой-Мартановски Урус-Мартановски районий боахамий хьокхамаш вIаши нийсдича къаьгга гуш да урус-мартановцаша шоай лоалахойчул дукхагIа сенаж, йол, витаминни баьций хьоар кийчдаьлга.

Ча, сенаж, витаминни баьций хьоар кийчдара лелаеча социалистически яхье хьалха латт Гудермесски район, хIаьта йол кийчъяра — Шалински яр. Яхь лелаеча Наурски Надтеречни районий боахамашка кийчъяьчул дукхагIа йол, ча, сенаж кийчъяьй Шелковской районо.

Уж хьокхамаш иштта бе-бе хилара фу бахьан да?

Массайолча районашта цхьатарра аьттув боацаш хиннад укх шера Iалама хьалаш. ХIаьта цо оттаяь халонаш эшаяра духьала доаха гIулакхаш бе-бе да. Юкъарча хьайбашта доакъар кийчдар цхьадолча боахамашка бехктокхамера гIулакх лоархI, цхьадолча боахамашка тасса леладу.

25 август хьатIакхоачаш ерригача республике 85,4 эзар тонн йол кийчъяьй, 106 эзар тонн ча вIашкатехад, 358 эзар тонн силоси 41 эзар тонн сенажи еллай, 12,4 эзар тонн витаминни баьций хьоар Iалашдаьд.

ДIадахача шера цу хана хинначунца нийсдича кийчъяь силоси баьций хьоари дукхагIа да, хIаьта сенажи йоли — кIезигагIа.

Доакъар дукхагIа кийчлара малагIа торонаш я боахамий? Эггара хьалха дIайийна баьцаш цIаькхаза хьакхар да. Лоамашкарча эрий тIаьннача баьций понашка ма-хулла дукхагIа йол хьакха еза. Хьуна кIаьлаш тIара, наькъа йистошкара буц хьакха еза. Гидуаргий кийнаши шекара свекла йоархIаши силоса йохка еза. Из деррига а кхашкара чу а дена хIара фермана кхоачамболлаш доакъар Iалашде деза.

Доакъар дукхагIа кийчдара йоккха резерв я шоллагIа культураш дIаер. Бокккхача лоархIаме да кийчдаь доакъар хьайбаша Iа доаккхаргдолча дIа а эза из дIа-хьа кхухьаргдоацаш доал де цхьан сагага дIадалар.

Iай доакъар доацаш диса из Iалашде хала хургда.

25 АВГУСТ ТIАКХОАЧАШ КИЙЧДАЬ ДОАКЪАР

Яхь лелаю районаш	Йол	Ча	Сенаж	Баьций хьоар
Ачхой-Мартановски	44	80	54	34
Урус-Мартановски	71	50	87	52
Веденски	45	56	26	—
Ножай-Юртовски	43	50	58	—
Советски	35	84	—	—
Грозненски*	38	43	41	61
Сунженски	40	65	24	65
Гудермесски	59	52	169	58
Шалински	66	43	10	31
Малгобекски	37	69	59	61
Назрановски	49	23	45	45
Надтеречни	54	49	29	37
Наурски	43	42	29	109
Шелковской	64	69	44	40
Еррига республике гIолла	49	51	45	55

КЕРДАЧА ТОЛАМАШКА

Вай парте хIара съезд советски халкъа вахаре лоархIаме событи а хиле дIаотт. Съездо белгалдоаккх советски наха маьршача къахьегам тIа карагIдаьннараш, сийрда кхоане — коммунизм сихагIа хьалъяра хьалхашка латта керда декхараш. ХIара советски сага гуш да съездагара съездага вай вахара хьалаш дикагIча оагIорахьа хувцалуш, эргадоалаш, тоалуш хилар. Дегаш гIоздаьнна тIаийцар берригача советски наха тIадоагIача шера вай парте XXV съезд гулъеш хиларах бола хоам. Дукха ха ялале съезда хетадаь керда къахьегама декхараш тIаийцар къахьегамхой коллективаша. Иштта, дуккхача коллективаша санна керда социалистически декхараш тIаийцар «Автоспецоборудование» яхача опытно-эксперментальни завода механо-сборочни цехе къахьегаш йолча тха электросварщикий бригада коллективо а. Бригадо арахеца продукци дIаухийт дунен дуккхача мехкашка. Цудухьа, советски продукце сий лакха лоаттадара, къаьстта лоархIаме хет сона а са новкъосташта а арахеца продукци цIалат доацаш хилийтар. Цу даькъе хIанзалца даьнна гIалат дац. Оаха дош лу кхы дIахо а арахецача продукце боарам а цун дикал а лакхъе. Из дош кхоачашде тхона новкъостал дергда цеха бригадашта а, къаьст-къаьстача болхлошта а юкъе шерра яьржа лелача социалистически яхьо. Вай парте ЦК укх деношка КПСС XXV съезда баха ма-боаггIара накъабахар духьа лелаеча социалистически яхьа хьакъехьа арабаьннача социамо кхы а чIоагIагIа яхь йоаржаергья, болхлой хьинар айдергда, керда къахьегама толамашка дугаргда аьнна хет тхона.

В. ТУРАПИН,
«Автоспецоборудование» завода механо-сборочни цеха электросварщикий бригадир.

Н. В. ПОДГОРНЕ ДАЬХЕН СОВГIАТАШ КОСМОНАВТАШТА ДIАДАЛАР

25 августа Кремле Даьхен доккхий совгIаташ советски космонавташта дIаделар СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела Н. В. Подгорне.

«Союз-19» яхача советски кема тIа болаш «Аполлон» яхача США кемаца цхьана толаме космически никъ барах а цу хана къонахчали турпалали гойтарах а Ленина орденаши «Дошо Седкъа» яха шоллагIа медалаши дIаелар Советски Союза Турпалашта СССР летчикашта - космонавташта А. А. Леоновнеи В. Н. Кубасовнеи.

«Салют-4» яхача орбитальни Iилман станцецеи «Союз-18» яхача транспортни кемацеи йIаьххача хана толаме никъ барах а цу хана къонахчали турпалали гойтарах а Ленина орденаши «Дошо Седкъа» яха шоллагIа медалаши дIаийцар Советски Союза Турпалаша СССР летчикаша-космонавташа П. И. Климукеи В. И. Севастьяновеи.

Космос караерзаярах йолча турпалча летописа юкъе цхьаькха а башха-дика цхьа оагIув хьайийллай, аьлар Н. В. Подгорне, совгIаташ деннарашка ше йист хулаш. Толаме чакхбаьккхаб СССР космонавташа Леонов Алексея, Кубасов Валере, США астронавташа Томас Стаффорда, Дональд Слейтона, Вэнс Бранда лехкаш хиннача адамий историе чухь эггара хьалхарча «Союз — Аполлон» яхача дунен халкъашта юкъерча космически орбитальни комплекса никъ. Массехк ди тIехьагIа Лаьттан тIа юха баьхкаб «Салют-4» яхача орбитальни Iилман станцеца йIаьххача хана никъ баь советски космонавташ Петр Климуки Виталий Севастьянови. Цудухьа тахан укхаза гулденнад вай совгIаташ дIадала а воай сийлахьа турпалаш, космос караерзаяь къонахчал дараш хоастабе а.

Дунен халкъашта юкъе цхьана леладеча Iилма-технически гIулакхашка керда этап дIайолаялар морг хул «Союз-19», «Аполлон» яхача космически кемаша цхьана никъ барах. Советски космонавташеи американски астронавташеи вIаши дага а бувлаш баь болх, вай мехкий Iилмахой, конструкторий творчески доттагIал дерригача адамашта вахара лоархIам болаш долча лерхIарий духьа беркате цхьана гIулакхаш леладара бола хьокхам ба.

«Союз—Аполлон» программа тIехника кхоачашъяьй. Историе чухь духхьашха вIашагIдийзад шин мехка космически кемаш, лоархIаме астрофизически, медико-биологически, технологически, геофизически эксперименташ яьй. «Союз—Аполлон», советскии американскии космос караерзаяьрашка КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежнева дахьийтача моаршал тIа белгал мя даккхара, — «хургйолча дунен халкъашта юкъерча орбитальни станцей тарам».

Л. И. Брежнева цу дешаица Iилма-техническй перспектива белгалъяь ца Iеш, доккха политически маIан а да.

Цхьана космически никъ бе вIаштIехьдаьннадац, йоахар дIахо Н. В. Подгорне, СССР-аи США-неи юкъера гIулакхаш тоаденнача хьалашка мара, из да мехкаштеи халкъаштеи юкъе цхьана леладу гIулакхаш дегIадоаладара эггара дикагIча тайпара новкъостал деш, общественнии Iилма-техническии прогрессана эггара дикагIдола хьалаш хулийташ йолча кхохкам кIаьлбара политиках хьахиннар. Миллионаш болча наха бIаргагучча космосе исторически кулгаш лувцар — дуне кхыча тайпара а хинна дIаэтталга, вай планете дикача оагIорахьа хинна хувцамаш машарцеи цхьана гIулакхаш леладарцеи йола халкъий уйла юха ца йоалаш мо мара юхадаргдоацилга хьахьокхаш дола дизза тешал.

КарагIдаьнна доккха хIама да дай-мехка космонавтика историе чухь эггара йIаьхагIча хана «Салют-4» яхача орбитальни Iилман станцецеи «Союз-18» яхача транспортни кемацеи лехкаш Петр Климукеи Виталий Севастьяновеи баь никъ. Iилма-технически, медико-биологически тохкамийи экспериментийи бе-бе программа кхоачашъяьй цар.

63 дийнахьа баьб цар никъ. Вай дIаIемадар цар хIара денна космосера Iочуеча репортажашка. Цу юкъа бокъонца «хьалхагIа денз цига баьхараш» а хинна дIаэттабар вай космонавташ. ХIаьта, нагахьа санна царна тIерча сибатагеи унахцIенонгеи хьежача, кхы а никъ булургболаш бар уж. Долче, резерваш цар йолаш я, иштта балха хьалаша. «Салют-4» яха станци технически кийчъяро геттара дика аьттув баьккхаб йIаьххача ханеи беркатеи никъ бара. Долче, саг тIа-тIа гаьнагIа ухаргва Вселенне, паргIатагIеи бIубеннагIеи леларгва цига.

КПСС Центральни Комитета, СССР Лакхехьарча Совета Президиума, Советски правительства цIерагIа Н. В. Подгорне дег тIара, чIоаггIа даькъала бийцар космонавташ маьрша Лаьттан тIа юха баьхкарах, баркал аьлар царна партеи халкъеи задани сийленца кхоачашъярах, Даьхен керда доккхий совгIаташ даькъала дийцар.

Аз чIоаггIа хоза а хеташ шоана дIаденнача цу совгIаташца, аьлар Н. В. Подгорне, хьаахьекхад шун этта боача къахьегам дерригача халкъо къоабалбаь тIаэцар, Iилма-технически прогресса йохаргйоаца чIоагIали коталои тахан хьахьокхаш болча турпалашцара - космонавташцара советски наьха безами уж лархIари.

Космоса вай сийлахьча турпалий толамаш лархIа а доагIаш юкъа лоархI космически наькъашта кийчо ечеи чакхдоахачеи дакъа лоацаш хиннача Iилмахой, конструкторий, инженерий, техникий, болхлой, коллективай, организацей.

Н. В. Подгорне цIаькха а дег тIара даькъала бийцар космоса турпалаш доагIаш деннача паччахьалкхен совгIаташца, уж чIоаггIа могашмаьрша, доккха ираз долаш бахар, Лаьттан тIара ираз дола вахари машари бахьан долаш космос караерзаяра сийлахь-йоккха программа кхоачашъеча керда толамаш дахар ловш ловца баьккхар царна.

Космонавташа А. А. Леонова, В. Н. Кубасова, П. Н. Климука, В. И. Севастьянова дег тIара баркал аьлар Советски Союза Коммунистически партена, КПСС Центральни Комитета, КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежневна шийна. СССР Лакхехьарча Совета Президиума, Советски правительствана космосе шоаш хьийгача къин селлара чIоагIа мах барах. Цар дош делар, Даьхен моллагIа а задани кхоачашъе шоаш кийча хиларах.

(ТАСС).

Тайп-тайпара сомал долча турбинни лопаткашта лаьрхӀа: загала,—тӀадама хьисапе, жӀарга хьисапе, кхынраш легированни болатахи сплавахи хьаяра йола тӀеxдика прокат арахец Ленинградски турбинни лопаткай заводерча чоалханерча профилий уникальни стане. Стан хьаьвй ленинградски инженерий проектагӀа еза машинаш еча Электростальски заводе. Цун мощность — шера 8 эзар тонн чоалхане прокат. Кердача оборудоване торо хулийтаргья завода нйслагӀа пятилетка чакхйоалаш дикка дукхагӀа турбинни лопаткаш арахеца а мехка уж арахецаш йола керттера предприяти хинна дӀаотта а.

Соттаьча профилий стано йоккха экономически эффект лу — цига арахецаш йола прокат формагеи боарамгеи дилача кийчъьча турбинни лопаткашка дӀакхоаччаш нийсъяь я.

СУРТА ТӀА: Ленинградски турбинни лопаткай заводера проката чоалхане профилаш арахецара йола стан.

ДӀАЯХАЧА ЗАМАН ВОЧА ГӀУЛАКХАШТА ДУХЬАЛА

ХАРЦВАЬННАР КХЕТАВУ

КПСС Нохч-ГӀалгӀай обкома X пленум хинначул тӀехьагӀа хоалуш тоабаьб Назрановски района Экажкъонгий-Юрта Совета исполкомо дӀаяхача замаи тӀехьдиса гӀулакхаш хьаллувцаранца беш бола кхетама болх.

Май бетта Наьсаре хилар йоккха сход. Сходо соцам тӀайиьцар, юрта советий исполкомашкарен участкови инспекторашкарен белгалдаь кхоачамбоацараш дӀадоахилга дизза хьа а дехаш. Болх ца бераш, зуламе вахар леладераш бехктоххаме озилга дӀадийхар сходе вӀашагӀкхийттачар. Юрта Совета исполкома председателаш декъарийла бир лаьттах дола законодательство кхоачашде, наьха доалахьа дола хьайбаш леладарах Нохч-ГӀалгӀай АССР Министрий Совето тӀаийна соцам кхоачашбелга Ӏалашде, бахача наха интернациональни кхетам балара исполкомий активаш, культура учреждеиней болхлой дуккагӀа юкъеоза.

Из соцам баьчул тӀехьагӀа кхо бутт баьннаб. Из кхоачашбара юрта Совета исполкома даьр фуд?

— ДӀаяхача замах юхедиса гӀулакхаш дӀадахара тӀеберзабаь тха юрта Совета активо беш бола болх дикка тоабеннаб. Цу балха хьалхле лелаеш ба комиссе секретарь Талдиев Хьажбийкар, членаш: Социалистически Къахьегама Турпал Албогачиев АртагӀ, Беков Зияуддин, Кациев Хьасан, Чилиева Лида, Албиков Нурдин, иштта кхыбараш юкъебоагӀаш йола депутатски актив, — йоах Экажкъонгий-Юрта Совета исполкома председатела Сапралиев Бамат-Гири. — Цу наха каст-каста юрта Совета исполкома сессешка къамаьлаш ду, бахача наха юкъе органнзационни а агитационно-массови а болх лелабу.

— Укх тӀеххьарча хана шерагӀа боаржабаьб бахача наха юкъе правови пропаганда мара болх а. Дынах тешараш зерате «езача» моттигашка ухагбоацаш а кӀезига дувца дийзадац тха юрташкарча нахаца. Цига зерат ле болхача наха автотранспорт еннараш бехктоххаме узаргболга дӀахайтая. Цу хьакъехьа къаьстта дукха къамаьлаш хиннад дына керте латтаранца, царна дына культаех дола советски законодательство дӀа а довзийташ.

Хьалха байна нах, исполкомагара бокъо йоацаши зикар деши, дына керте латтаранза дӀабехкаш нийслора. Цу хьаькъехьа комиссе тӀа а баьха къамаьлаш дир Измайлов Салангирица, Костоев Эльбузарица, Шанхоев Зоврбикаца, Точиев Ахьмадаца, мурдий туркхашца Хамхоев Ахьмадаца, Цечоев Османаца, Сакалов Ӏийсайца, Хамчиев Мувсайца. Ӏаьлало могийташ доацача тайпара уж гӀулакхаш леладе шоашта мукъа лургбоацилга дӀахайтар царга.

Боккха кхетама болх бу коммунистически дог-уйла йолаш, дӀаяхача ширача замах юхедиса дына гӀулакхаш ца доахкаш кхуваш йоагӀа къона тӀехье хьалкхеяра йолча Советто Юртара школаш дикагӀа пайда эца яьннай беседаши тематически сайренаши яр санна йолча кагирхошта дына духьалара кхетам, балара беча балка формаех.

Коммунистически дог-уйланна кагирхой хьалкхебара болх во вӀаштӀехьбаьккхабац юкъерча школа педколлективо. Дешархошца укхаза яьй «Лаьтта вахар хьахиларах», «Космоси дый» яхача темах йола беседаш, «Уголок атеиста» яха стенд хьаьяй, кхыйола мероприятеш чакхйоах.

Дешархошта атеистически кхетам балараал совгӀа цу хьакъехьа боккха болх бу школай хьехархоша берий даьлла-ноанoшца уж собранешка вӀашагӀ а бетташ. Уж хиннай укх темаех: «Дешархой коммунистически дог-уйла йолаш хьалкхебарах», «Бераш хьалкхедара дезален общественностен болча бехктоххамах», кхыйраш.

Іаьлий-Юрта, СурхотӀа, тха юрта бахача наха шоайла барт баьб тха кагийча нахага маьре ухийтача мехкарех а е тханцигара царга дӀателарех а урдув доаккхаргдоацаш. Иштта, укх тӀеххьарча хана кхетама болх бар бахьан долаш урдув ца эцаш, хоза ловзар отташ маьре яхар Тебоева Залейоl Іаьлий-Юртарча Умаровгӏарга, Хамхоев Хьамида йоl Долакха-Юрта, Шанхоева Зоврбика йоl Экажкъонгий-Юртарча БаласвгӀарга.

— Нагахьа санна урдув денна е нийца моттиг гучайоале тхо деккарийла даьд цу хьакъехьа районни комиссега хоам бе — йоах юрта Совета исполкома председатела. — ХӀара бетта тха юртарча комиссе членаш шозза вӀашагӀкхет. Ц болхло ва шо-шоай микрорайонашка латтача гӀулакхашка хьожаш, цига хула зене хӀама бахьан жоп луш. Харц оамал йола хӀара эӀамига саг шоай учете лоаттаву цар.

Комиссе дикка болх баьб наха юкъе латташ дола довнам дӀадахара а. 1937 шера деиз шоайла дов леладу Бековгӏари Добриевгӏари, иштта цатоам латт ТочиевгӀарней СурхоевгӀарней юкъе а. Уж довхой комиссе шоайла кулге бигаб, хӀанз машарца дӀадаккха кийчдеш да 1967 шера деиз ШанхоевгӀарней АкталиевгӀарней юкъера дов а.

Тха комиссе болх кӀезига баь беце я кӀезига бац Экажкъонгий-Юртара таьнна «дӀаьха» сомаш даха ухараш. Цу хьакъехьа апрель бетта шоашца къамаьл хина доллаше а юртара дӀабахаб дуккха нах. Дукха ба хӀанз а цхьаннахьа общественно-пайдане болх ца беш лелараш а. Царна юкъе ба Муталиев Къамбулат, Измайлов Хьажмурд, Хамхоев Усман, Гайтукаев Керим-Султан, кхыбараш. ХӀаьта хӀанз Назрановски района боахамашка чуйнна кхашкара балхаш деш а уж чакхдахара къахьега могаргдола нах чӀоагӀа эшаш а хилча миштa лархӀа доагӀа из. Е фу ала йиш я шоай дезал дӀа а кхайса, цхьанна а коллективаца бувзам боацаш, общественни вахара хьашташ теркал ца деш гаьнна дӀа а баха, мичча тайпара даькха а ахча даккхара мара кхы хӀаман сагота боацаш хьувзача нахах. Цу наха йишлу хьаьналча къахьегама морзал, цар цӀаккха сий даргдац, цар дезале харц кхетам бола нах хьалкхе тарлу.

Цкъаза кхетама болх барах далац гӀулакх, цхьанне яхачунга ла а ца дувгӀаш хьувзарий дош бухсоццача кхьачча суде дода. Иштгачарех вар Исмаилов Висангире воl а Къаракъ а менна, хьехархой болча а ваха, дов даьккхар цо. ХӀанз чу а велла суд токхаш ва из. Цу тайпара тӀехбаьнна лелеш бар тха юрта Картоев Къамбулат, Гилин Александр. Царна доагӀаш дола тaӀазар хилер. ХӀаранена шишша шу сул а яь чубоахкаш ба уж хӀанз. Болх бе ца тугача наьха списокаш оаха дӀачуеннай милиценги райисполкомаги.

— ДӀадахача шера декабрь бетта деиз болх беш вац Гайтукиев Керам-Султан, — йоах Назранерча РОВД профалактика инспектора Зайцев Михаьл Григорьевича. хьагӀавийха оаха къамаьл дир цунца. 15 ди далалехьа тӀехьагӀа балха ваха везац вав из. Цхьабакъда хӀанз а из балха вахавац. Цун гӀулакх оаха дӀачулургда райисполкоме.

Иштта май бетта деиз къахьегаш вац цу юртара Хамхоев Іусман в. Цун дош а кастта районни Совета исполкомо къахстадергда. Цу тайппара шилданна зуламе гӀулакхаш чӀоагӀагӀа юха ме тох котӀувлаш лӀагжаргда наха юкъе дог гӀоздаха сийрда гӀулакхаш. ХӀаьта из массанахьа а вай иштта хилийта ловш дале кхоачамбаь Ӏе йиш яц тахан деш долчох. Кердачун тӀехьа тӀагӀертта къовсам лоаттабеш хила веза юртара хӀара коммунист, депутат. Цу лоархӀамерча гӀулакха юкъе хьинаре гӀа дакъа лаца деккарийла я культура учреждениеш, интеллигенци.

А. САГОВ,
тха соб. корр.

Эггара хьалхарча эрсий революце 70 шу дизарга

ЭГГАРА ХЬАЛХАРЧА ЭРСИЙ РЕВОЛЮЦЕ УРОКАШ

«Пролетариат коталонга йода. Цо шийна тӀехьа гӀоттабу ахархой. Ахархоех ког гӀортолга а еш, цо бухйоаккхаргья буржуазе мелали тийша болхи, цо оттабьраш юстара а кхайса, низаца ӀотоӀаергья самодержави, шоай овлаш а тӀехьа эрсий вахара юкъера дӀайоаккхаргья вий яхача крепостничества ерригa лераш. ТӀаккха халкъа вай оттадергдар буржуазена политически паргӀатонаш телаш дола конституци дац. ТӀаккха вай Россена оттаергья тоӀадаь доахкача деррига народносташта йиза паргӀато, ахархоштен болхлоштен йиза паргӀато лургйолаш йола республика. ТӀаккха эггара шерагӀчеи майрагӀчеи тайпара социализм бахьан долаш, берригa къахьегамхой массе тайпарча эксплуатацӀех цӀенбаь мукъабахар духьа къовсам лоаттабара вай пайда эцаргба пролетариата берригача революционни низах».

Уж мугӀарч тӀера хьаийца «Пролетариат къовсам лоаттабеш я, буржуази Ӏаьдала керте отта гӀерт» яха ленински статья «Пролетарий» яхача большевистски газета тӀа араьнначa хана Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци хила кхы а 12 шуи, кхо бутти, пхи дии дисадар, 1905 шу дар. Эггара хьалхара эрсий революци йоласина ха яр из.

В. И. Ленин эмиграце вар. Революционни низаш кхотадара боккха болх баьб цо. Цун кулгалца лел 1905 шера марга доазол дехьа вӀашагӀъеллача, эмиграце баьха парте членаш кхотабаьча РСДРП организаце деррига гӀулакхаш.

Цу цхьан ханна Ленина айхха бувзам лоаттабу Россе шоай гӀулакхаш чакхдоахаш хиннача партийни комитеташца, цар балха лостам а телаш. Революционни къовсама массе тайпарча дешаех лаьца бетта 300 кхоачаш письмош ихад партийни комитеташка Владимир Ильичагара. «Парти къаьстта боккхача лоархӀаме я, — белгалдаьхад цу хана В. И. Ленина, — класса авангард, хьехам телар, организатор из хиларах».

В. И. Ленина, эггара хьалхарча эрсий революце маӀани декхараши техка а техка, буржуазно-демократически аьнна цӀи еннай цунна, хӀана аьлча цун практически декхараш: самодержави дӀайоаккхилгеи демократически республика хьаелгеи, помещикашкара лаьтташ дӀадоахилга, 8 сахьата балха ди оттаделга капитализма доазонел арадоалаш ца хиннадаь. Цхьабакъда, Малхбузехьа хиннача буржуазни революцейл овлангара денз из эргайоаккхаш йола дуккха башхалонаш а хиннай цу революце. Дуккьал уж башхалонаш я меньшевикашта бӀарга ца гуш е бӀаргаго ца ловш хиннараш а. Цу цхьа маӀан долча деша — революци буржуазни хьисап долаш хилар бакъдаь тӀаэцара — тайп-тайпара выводаш яьй большевикашеи меньшевикашеи.

Революце буржуазни хьисап бакъдаь тӀаэцар меньшевикашта геттара дика кхочамбеш дар. Революци буржуазни хинначул тӀехьагӀа, аьнна хийттад царна, тӀаккха буржуазни порядкаш чӀоагӀъе ма езий цо. Революци эггара хьалхара гӀа баха йолалушехьа а, продлетариата демократически социалистически декхараштa юкъера моллагӀа а бувзам хоадабе гӀийртаб меньшевикаш. II Интернационала оппортунистически лидераштa а сацца, меньшевикашта хийттад, мехка производительни низаш социализм оттаяра бокъонца кийчденна даларан хӀаьта пролетариатах доккхагӀдола къам хилараи хиланза даргдац яьха доал буржуазега дола юкъ йлл демократически социалистически революцешта юкъе, аьнна. Кхьча тайпара аьлча, демократически переворот яь российски пролетариат йӀаьххача хана хьежаш сана езаш хиннай, капитализмо миллионаш бола кагий производителаш вахарах боха а баь, пролетариат а хинна дӀаотталца йолча хана.

Меньшевикашa дийначоа тара а доацаш большевикий парте хаьдда къоастадаьдац эггара хьалхарча эрсий революце буржуазни хьисап. Цун тактика яр, карагӀдаьнна моллагӀа демократически хӀамаш — пролетариато алхха лерхӀар дац, дӀахо дӀахьалхашкахьа, социализмага яхара боккха никъ мара бац аьнна хетар. Российски болхлой класса гӀулакх дацар, хӀаьта из В. И. Ленина бокъонца дог тешадаш хьа а хьекхад, ше доккхагӀдола къам а хинна дӀаотталца йолча ханага кхачалца социалистически революцега ялга тӀехьадаха. Кхыметтел мехка бахача нахах кӀезигагӀа ше яле а, марксистско-ленински парте кулгалца дукхагӀбараштa керте а яьнна дӀаотта йиш йолаш я болхлой класс, нагахьа санна къахьега ахархой цо пийгахьа боахе.

В. И. Ленина массе оагӀорахьара кийч а яь хьоттаьй хьалхле леларa дакъа болхлой классага а долаш пролетариатен ахархойи барт-цхьоагӀо хилара идея, хьахьекхад, из барт-цхьоагӀо халкъа революци котъялара хиланза даргдоаца хьал хилар. Цу цхьан ханна хьалхадаьхад цо, самодержави эша а яь котало яккхара ахархой либеральни буржуазе влияниена кӀалхара хьабаханза, уж пролетариатагахьа баханза барг ца хилар, буржуазе мелал дӀаяккханза, халкъа чотах паччахьаца барта в яха ,цу тайппара революци тормозаш а теха дӀахеца гӀерташ цо леладераш бухдаханза дарг ца хилар.

«Нагахьа санна шоаш, господаш, революци йолча хана халкъа хьашташ дохкаш йолча буржуазе викалаш а доацаш, белггала халкъа викалаш дале, — дорха Ӏоттар еш хетт В. И. Ленина либералашка «Пролетариато къовсам лоаттабу, буржуази Ӏаьдала керте отта гӀерт» яхача ший балха тӀа, — тӀаккха сеидухьа да оаш... самодержавии монархех шоаш дӀахадар хьа ца кхайкаделга?».

Циггача ше жоп лу:

«Да, революционни халкъах шоаш кхерандаь, хӀаьта цунга даьсса хабараш а дувцаш, мадарра аьлча оаш лоархӀарашн шо дагадувлараши самодержави я».

«Либеральни буржуази, — йоах дӀахо В. И. Ленина, — халкъа тӀайода. Из бакъда... Цхьабакъда, революционни халкъах кхер из, цун хьашташ хьаллоаттадер а денал дола керда дег тӀара новкъост а йолаш йодац из цунна тӀа, базархо, тӀом беча цхьан оагӀонгара вокх оагӀонга удаш лела маклер санна йола. Тахан — паччахьа волча яха я из, «халкъа» цӀерагӀа монархически конституци дех цо цунгара цу цхьан ханна ший зовзал бахьан долаш халкъах, «кегарах», «крамолах», революцех дӀа а хьада. Кхоана — паччахьана кхерам тӀатувс цо.. ТӀаккха а цецдувл шо, господаш, шоай зовзеи ши юхь йолеи салг паччахьа Ӏушта дайза хиларах?».

1905 шера 6 августа хьахкайкайир Паччахьалкхен думе хоржамаш дарах йола, манифеста проекта автора, чурча гӀулакхий министра Булыгина цӀерагӀа булыгински аьнна цӀи тилла паччахьа манифест. Большевикаша яьххача тайпара, из царизмо помещикашеи йоккхача буржуазеци вӀашагӀбелла барт бар. думе деча хоржамашта юкъе дакъа лацийтацар болхлошка, батракашка, кхалнахага, эскаре гӀулакх дерашка, дешархошка, эрсий мотт ца ховрашка, хӀаьта иштта 25 шерал кӀезигагӀа ха йолаш болча нахага а, лоацца аьлча, Россе бахача нахах доккхагӀдолча даькъага.

Большевикий парте бойкот кхайкаьй Думана. 16 августа «Пролетарий» яхача газета тӀа «Булыгински дума бойкоти восстании» яха статья арайоаккх Ленина». Пролетариато къовсам лоаттабу, буржуази Ӏаьдала керте отта гӀерт» яха цун болх дӀахо язбара маӀан долаш яр из. «Коталон восстане эпилог мара хила йиш яц бокъонца йола бокъонца халкъа бокъонца самоуправлене организаци», — хьакхайкаду цо статья тӀа.

В. И. Ленина хьахьекхача тайпара, Россера буржуазно-демократически революци кердача исторически хьалашка кхы хила йиш йолаш яцар буржуазе котало из хиларах тарра. Революци котъялар бахьан долаш паччахьалкхен доала рычагаш болхлой класс керте латтача революционно-демократически низий бе якхийта лаьрхӀа яр ленински стратеги. Деш дола къамаьл «кӀеззига мара боацача Ӏазапхошта, къушта, халка Ӏаьдал шоай бе делларашта дуккха а дукхагӀа долча халкъа» диктатура тӀаоттзе езача республика хьакъехьа дар.

Эггара хьалхарча эрсий революце шерашка вӀаштӀехьдаьннадац самодержави дӀаяккха, цудухьа революционни Ӏаьдалах дола дош дизза къоаста ца деш а дисад. Адамашта дагадохарах хьахинна, герз кара а ийца еча восстане органаш а хинна хьажийта Советаш пролетариатен ахархойи демократически диктатура зӀырг дар. Советий практически гӀулакхаш вӀашагӀтохара ларда тӀа В. И. Ленина хургдолчох тӀех хьаькъале сакхийнад пролетариата диктатура паччахьалкхен форма тарам уж хиларах. Ленина сакхийнар бакъдаьл большевистски парте, къахьегача адамаша социалистически революце котало бахьан долаш лоаттабаьча къовсама исторически опыто.

1905 — 1907 шерашкарча революце хьахьекхаб российски общества хӀара класса овла, цун бокъонца йола юхьи лоархӀами, хьагучаьккхай российски буржуазе ши юхьи цо моттийта леладераши. Къахьегача адамаша, классови къовсама опыт Ӏомайир, царизмацеи капитализмацеи дӀахо къовсам лоаттабе урокаш Ӏомайир.

Ше нийша яле а, XX-гӀа бӀаьшере йолалуча юххьера кортамукъален болама дунен историе чухь йоккха событи а хинна дӀаэттай эггара хьалхара эрсий революци. Цо хьахьекхар, дунен революционни болама Центр прогрессаи реакцеиеи юкъе, революцеиеи контрреволюцеиеи юкъе латтача лирача къовсама арена а хинна дӀаэттача Россе хьачуена хилар. Большевикаша кулгалдеш хинна Российски пролетариат дунен революционни болама авангард а хинна дӀаэттар.

Вай хана, дунен халкъашта юкъерча болхлой классо шерарача общедемократически боламера шийга кхаьча кулгалдара дакъа чӀоагӀдеш йолча хана, эггара хьалхарча эрсий революце исторически опыт, къахьегача адамаша лоаттабеча революционни къовсаме пролетариата гегемоне хьакъехьара ленински идеяш къаьстта лоархӀаме я. Ленина оттаьча революционни стратегеи тактикои пролетарски революционераш Ӏомабу бухсоцаш шоаш лерхӀар — социализм котйоаккхилга цӀаккха а диц ца далийта, цу наькъа тӀа демократи бахьан долаш лоаттабу къовсам социалистически перспективаца нийса цхьана тарбе ха.

Опыт Ӏилман наькъаца вӀзшагӀтохара ларда тӀа Ленина яьча выводашеи 1905—1907 шерий революце урокашеи йӀаьхи яьй болхлой болама теории практикеи, лакхагӀча лагӀа тӀа боаккхаш айбаьб яз, идейни кийчо йир 1917 шера октябре капиталаца хоадамболлаш дола тӀемаш доладара.

Иван ПОДКОПАЕВ,
АПН корреспондент.

ДУВЦАР ХАЛКЪА ІАЬДАЛЕХ ДА

ОВЛА ХОАДАБЕ ЗАМАНЦА ЦА ТОВЧУН

«Халкъа Ӏаьдалаш» аьнна цӀи а йолаш «Сердало» яхача газето араьккхача статья тӀа дувцараш гӀалгӀай халкъа юкъе хӀанз лелача традицех, Ӏаьдалех, оамалех лаьца доккха къамаьл да. Цо дика хьахьокх вайга царех дикеи хозеи дараш малагӀаш да а, хӀаьта кхоанега ца хьежаш тахан вайна юкъера сиха дӀадаха дезараш малагӀаш да а. Са а безам ба цу хьакъехьа сайна хетар ала.

«Халкъа Ӏаьдалаш»яха статья дуккха ха хьалха араьнна хила езаш яр, хӀана аьлча цо мел дувцараш бакъдараш да, къаманна боккхача пайдане а долаш.

Цу статьяс яххача тайпара, хозеи дикеи дола дукха гӀулакхаш доахк гӀалгӀаях. Царех цхьадараш да везваь хьаша тӀаэцар, дайи ноанойи боккхагӀа болча наьхен сий дар, цхьаьца бахьанашца дувзаденна таронех кӀалбисача наха, дог лазаш новкъостал дар, доагӀий ца ховш цӀаьхха во кхаьчача наьха коа цхьатарра массавола саг дӀа а этте цига эша гӀулакх дар. Сона эздий хеташ цхьаькха оамал а йоал вайнахах. Из да кхыча къамах вола саг шоашта юкъе нийсвелча, шоай наьна мотт а ца бувцаш, эрсий меттала мара цхьаккха цӀагӀара саг йист ца хулаш хилар. Цу гӀулакхо къаьгга хьахьокх гӀалгӀаша кхыча къамех болча наьха сий деш а, лоархӀаш а хилар.

Иштта башха дика а долаш массе хана халкъа сий лакха лоаттадеш дола гӀулакхаш кхы а дукха доахк вай къамах. Уж гӀулакхаш тӀа мел йоагӀача тӀехьено а шоай даьша, даьдаьша санна сийленца дӀакхахьа деза. Цудухьа дуне мел латтача хана уж вай къаман наьха хоза оамалаш, традицеш, Ӏаьдалаш дӀадала йиш йолаш дац.

Тахан вай массане бакъдар дувца деза. ТӀаккха мара нийсача новкъа гӀоргдац. Ала доагӀа цхьайола эсдий йоаца традицеш, Ӏаьдалаш вай халкъа вахарера хӀанз а дӀаяланза хилар. Иштта таханарча дийнахьа халкъа юкъе латтача цхьадолча нийрчача гӀулакхаша Ӏаьржача морхаша дунен сердало къайлайоаккхаш санна, къайладоах гӀалгӀаях йоахка хозеи дикеи йола традицеш, Ӏаьдалаш, обрядаш.

Царех цаӀ да, мотт ца хов бежан санна хьа а лаьце, раьза йоацаше а, низагӀа ца везача сагага йоӀ маьре яхийтар. Сона бовзача цхьан наха дир цу тайпара нийса доаца гӀулакх. Аз хӀанз цар цӀераш яхац, хӀана аьлча е газет Ӏомадийшенгехьа а царна шоашта дика ховргда е къамаьл шоасх дувцилга. ВоккхагӀчо яхар дагӀза даргдац аьнна моттиг хилар бахьан долаш ираз доадир цу хӀанз аз бувцача наха шоай малайк мо хоза а йолаш, дуне даз хьогаш хиннача йиӀий. Из раьза йоацашехьа а низагӀа маьре яхийтар цар ткъаь пхиь шу цул воккхагӀа а волаш цун да ва аргдолча къонахчунга. Цу наькъа ший даьшта духьал яла низ дӀа а ца кхаьча, цар яхар ца дича яланзар из йоӀ. Михо бодабаь баӀа санна сиха, цхьаккха сакъердам боацаш, цхьан Ӏаьржача бийсанна делхаш дог а долаш, маьрел дир цу йоӀо. Фу хилар юххера а цо даьча маьрелах? Буш хьокхаш воаллача мангалхочо къиза хоададаь зиза санна сиха деша дӀадаьлар цун къона дегӀ Ӏодежар цхьан хана ловзаш хинна дог, хьалха делаш хинна хоза Ӏаьржа бӀаргаш ца соцаш делхаш дар, хӀаьта дунен тӀарча хозача сердалонах Ӏаьржа морхаш а хинна дӀаэттаяр. Цхьана хана шоай йоккхача юрта мел бахача кагийча наха ший пандарца цар дегашта лоӀам хилалца сакъердам лоаттабаь йоӀ, царца ший вахар лерхӀаш хинна йоӀ, ше даьча маьрелах набахте а хинна ханал хьалха укх дунен тӀара дӀаяхар. Мала вар цу къизача гӀулакха эггара бехке хиннар?

Из хӀанз вай ювца йоӀ шийна везача зӀамигача сагага маьре а яха, ираз яхаш хургьяр, нагахь санна цу хана цун вежараша воккхагӀчун «юхь ца йоагаир духьа» яха дош юкъера дӀа а даьккха ала дезар аьнна деларе. Цо вайга хьахьокх кагийча наха юкъера вахара гӀулакхаш шоашта хеттача тайпара боккхагӀбараш къестаде эттача из нийса доацилга.

Таханарча дийнахьа гӀалгӀай мехка дукха кагий нах ба саг йоалае езаш, хӀаьта иштта мехкарий а ба маьре баха безаш. «Цхьабакъда, йоӀ еза а енна зӀамигача саго нах зоахалола бохийташ хилча, цун киса доалаш 3000—4000 сом ахча хила деза. Из ахча даккхар духьа шоай дезалех а къаьста, кхыча гаьнарча мехкашка балха боахкаш массехк шу доакхкцар. Вай юрташкара нах цу воча гӀулакхаша шоай коакарта сатийна Ӏоховша битац.

Доккха эхь шийна тӀадахьаш санна хет сона урдув хьа а ийца, ший йоӀ маьре йохийтача дас. Сагах ахчанца мах баь варгвац. Мишта оал 3000—4000 сом урдувна дала деза аьле. Маьре яхачул тӀехьагӀа дезал а хьахинна яха езаш яц йоӀ? Иштта урдув а даьккха маьре яхийта йоӀ, цкъа дале, маьрцӀаьша кӀезига лоархӀаш хургья, хӀаьта, шозлагӀа-дале, цун даьша шоаш хьахьокх цхьаккха хӀаманца къаман яхь а йоацаш, сутара нах шоаш хилар. Маьрен сесагои шоаш вӀашагӀкхийттача цхьан дийнахьа тоадаь Ӏодилаац шоай вахар. Цар шоаш къа а хьийга хьаийца поартал царна шоашта дуккха дикагӀеи хозагӀеи хетаргья, хӀаьта къахьегарца мара далац сага сий, цунца мара хац вахара чами иразн фул. Цудухьа ала деза саг маьре йодача дийнахьа грузовикаш етта нускала поартал я яхаш хӀамаш кхухьилгa нийса ца хилар. Из гӀулакх а вайна юкъера хьем ца беш дӀадаккха дезаш да.

Шаккхе да веза а волаш е еза гаргало. ХӀаьта ахчаница яьр, вай дӀа-юха эздел кхаба гӀерте а, Ӏург ца даьлча ялац. Ахча юкъера дӀа а даьккха яьча гаргалонах нах хьогаш гаргало хул, захалаш шоайла Ӏимерза хул, дӀа-юха тӀехтохамаш дац, хӀаьта кагий нах шоайла дукхагӀа безаш хул. Вайна массанена дика ховш да зӀамигача саго ший ханнахьа саг йоалаяр дика долга а, уж хоза дезал а хьахинна баха Ӏоховшар доккха хӀама долга а.

Вай къаман традицешта юкъе сона хьалха къаьстта хозахеташ дар саг йоагӀача, йодача нах вӀашагӀкхийттача, ардакхех даьча гӀандаш тӀа коа юкъе уж Ӏо а ховшабийя ловзар деш царна сакъердам бар. Кагийча наьхеи мехкарийи халхарца сакъердалуш коа багӀаш хулар боккхий нах а. Каст-каста хьахозар «хьанаьхка воӀи хьанаьхка йоӀи халха баха вайна» яхаш цар детта цӀогӀарч. Юрта бӀаьннахьа саг еча дезткъеи барайтта цӀагӀа иштта ловзар долаш боккха сакъердам оттар.

Цу халача ханашка нахага хӀанз санна тӀалувхачоа, дуачоа паргӀато яцар. ХӀаьта а дикан тӀа хоза сакъердаш хулар кагий нахи мехкарийи цхьана вӀашагӀ а кхийте, шоайла безам буаш цхьана дӀайохийтар ха. Цу моча моттигашка езалора зӀамигача сага йоӀ, йоӀа зӀамига саг, цигача хьаэцар кагийча наха тхьамадашкара хьаькъал, сабар, эхь-эздел, цар хоза гӀулакхаш. ХӀара зӀамига саг, йоӀ ше-ший хоза гӀулакхаш, оамалаш хьаьшашта бӀаргадойта гӀерташ шоайла яхье бувлар. ДикагӀа кхы хила йиш йоацаш иштта кагийча нахаи мехкараштен хьаькъал луш моттиг яр иштта нах вӀашагӀкхийттар.

ХӀанз вай юрташка саг йоагӀаш, йодаш моттиг хилча саг венна таьзет цу коа латташ санна хеталу: гуш бац цхьаккха тайпара сакъердам, хьахозаш яц саг къонвеш йола пандара оаз, къоаной а цӀий сихагӀа хьоадеш дола хьалхараш ,дег тӀара боагӀа бегаш.

Таханара вай вахар-лелар дувца хабар доацаш дуккха дикагӀа хилча, хӀана бац вайна юкъе тхьовра хинна сакъердам, фу хиннад вайна хӀанз? Цох а сайна хетар аргда аз.

Саг йоагӀаш, йодаш моттиг нийсъелча, цига хьалхле лелаераш вай массане сий деш бола боккхагӀбараш ба. Тхьовра кагий нах шоаш болча хана дика сакъийрда нах ба уж. Тха дас сога дувцачох, шоаш кагийнах болча хана цӀа ца боагӀаш цкъаза кӀира доаккхар юртара юрта ухаш, саг йоагӀача, йодача хулача ловзарашка сакъердаш, мехкарашка догдоахаш. Тхьовра са дас санна хоза ха а йоаккхаш, шоашта бакъахьа хетача тайпара са а къердаш лийннача нахах хӀанз геттара боккхий нах хиннаб. Ха дӀаяхарца дале а, къоанал тӀаярца дале а, вай бувцача цу сакъердамцара хийра баьннаб уж. Дуккьала шоай дына гӀулакхашца мара кхыча хӀаманца сакъердалуш бац уж. Царна йицъеннай, мотт сона, шоаш къона хинна ха, цу хана шоаш биаь сакъердам. ТӀаккха хатта доагӀар кх царга.

ХӀанз вай беза лоархӀача даьшка - ноаношка ала доагӀа, аьнна хетт сона, тхьовра хиннача боккхагӀбарий когаметта тахан шоаш дӀаэттача, шоай цар цу хана даь сий хӀана дац оаша хӀанз шоай тӀехьений, фу даьд иштта шо царца вол хилал хӀанз болча кагийча наха? «Халкъа Ӏаьдалаш» яхача статья тӀа дувцаш кхы а тайп-тайпара халкъа ца эша эсала гӀулакхаш да. Уж а тӀехьа ца доахаш вайна юкъера дӀадаха дезаш да.

Цу статьяс газет дешарашка хетташ да цӀенна гаьна вахача моттиге цӀаьхха венна саг дайлаьтта дӀаволла цӀавахьилга нийса дий, яхаш.

Сона хеташ из нийса дац. Граждански а, Сийлахь - боккхача Дай-мехка тӀем тӀа шоай вахар дӀаденна гӀалгӀай, нохчий, кхыча къамех бола нах шоаш байнача мехка цхьана вежарий кашамашка дӀабийхкаб. Сона ховш царех цхьаккха саг дай лаьтта дӀаволла веза аьнна цӀавенавац. ХӀанз нахага дика паргӀато я. Веннача сага де доагӀача бесса сий деш ца хилча, дийна барий а сий деш хургьяц вай тӀехье. Цудухьа венна саг шоаш массе хана бахача моттиге цӀа а вена, таьзет а дилла, сий долаш гаргарча наха дӀаволлар доккха маӀан долаш да.

Цхьаькха хӀама а да цу статья тӀа сона дика нийса ца хеташ. Цо йоах: «Ха а зама а хувцаяларца хьоашал делга хьалха санна вай хӀанз а леладе эттача нийса хургдац».

Хьаьша везваь хьоашал деш бола дезал массе хана эхьи эздели шоашца долаш, общественни гӀулакх дезаш хиннаб. Хьаша лоархӀилга юкъера дӀадаьлча, сона хетачох вай халкъах эггара эздегӀа дола гӀулакх дӀадоал. Тахан вай тхьовра хьалхарчул бӀаьзза дикагӀа дахаш а хьачувенача моллагӀча сага шортта Ӏоттаде тухи сискали долаш а хилча кхы а чӀоагӀагӀа цӀей санна дездеш дӀахо йодача хана дӀадахьа деза вай хьаша везвар, цун гӀулакх дар. Цу хозача, эздийча гӀулакхо кхы а лакхагӀа лоаттадергда вай халкъа сий. Хьаьша лургйоаца сискал вайна эшаш яц!

С. АУШЕВ,
«Чечингсельстрой» треста ПМК-921 керттера механик.

ХЬЕХАРХОША ХЬАЛЛОАЦ

Советски хьехархочун, школа берригa болх коммунистически кхетамца къона тӀехье хьалкхеяра тӀаберзабаь ба. Цудухьа тхона, хьехархошта чӀоагӀа гаргара а дег тӀара къоабалдаь оаха хьаллоацаш а да «Сердало» газета тӀа араьннача статья тӀа дувцар.

Къоначa тӀехьенна эшаш дац дӀаяхача замах юхедиса, вахарца тарлуш доаца зуламе гӀулакхаш. Кагирхошта лов массане а цхьатарра бокъо йолча советски законех, коммунистически оамалех баха. Из нийса а да.

ХӀара сакхетам болча советски сага декхар да Ӏадатах а шариӀатах а юхедисача гӀулакхаща, уж леладе гӀертаращца ца хаддаш лира къовсам лоаттабар.

М. КУРТОЕВ,
СоагӀапчарча № 19 йолча юкъерча школа хьехархо, Сийлахь-боккхача Дай-мехка тӀема ветеран.

Халкъа эша гӀулакх

ДӀаяхача замах юхедиса зуламе гӀулакхаш цӀендаь вахарера дӀадовхилга халкъа Ӏалаьмате чӀоагӀа эшаш хӀама да. Цудухьа аз чӀоагӀа пайдане лоархӀ «Сердало» газето дӀадоладаь гӀулакх — къаман дика а во а оамалаш, гӀулакхаш къоастадара, дикадараш вахаре чӀоагӀдара, вай таханара сийрда вахар ийрчадоахаводараш цӀендаь дӀадахара газета дешараш тӀахьехар.

Аз къоабалдеш хьаллоац статья тӀа белгалдаьха дешаш. Вайна юкъе хила йиш йолаш дац къьнача Ӏадатах а шариӀатах а юхедиса цаэша гӀулакхаш, совленна форманна леладу хӀамаш.

Царца къовсам лоаттабара, советски оамалаши законаши вахаре чӀоагӀдара низ дӀа мел кхоачар дергда Доланоарча юртсовета депутаташа а юртарча комиссей членаша а. Цу балха тхона доккха новкъостал дергда хӀанз газето дӀадоладаьча гӀулакхо.

М. КАРТОЕВ,
Малгобекски района Доланоарча юртсовета исполкома председатель.

КЪАХЬЕГАМХОШТА «КЪАХЬЕГАМА ВЕТЕРАН» ЯХА МЕДАЛЬ ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

У К А З

1974 шера 18 январера СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указ ларде а лаьца дуккхача шерашка хьаьнала къахьегарах, къахьегаме карагIдаьннараш белгалдахара СССР Лакхехьарча Совета Президиума цIерагIа «Къахьегама ветеран» яха медаль лойла:

Город Грозне Заводской районе гIолла

Алексеев Михаил Андреевича — «Грозэнергоремонт» яхача ремонтно - наладочни предприяте яьй оборудованеш ремонт еча слесара.

Арсанукаев Хасена — «Грознефтехимзаводы» объединене ВОХР-а вIашагIтехача отряда № 3 йолча отряда хаьхочоа.

Артюхова Александра Игнатьевнайна — «Грознефтехимзаводы» объединене ВОХР-а вIашагIтехача отряда № 3 йолча отряда хаьхочоа.

Аверина Вера Акимовнайна — Грозненски № 1 йолча пассажирски автотранспортни предприяте мойщицана.

Беднов Павел Петровича — «Грозэнерго» районни энергетически управлене централизованни планово - экономически отдела начальника заместителя.

Быченко Валентина Никитичнайна — Грозненски № 1 йолча пассажирски автотранспортни предприяте кондуктора.

Бурдина Татьяна Яковлевнайна — «Грознефтехимзаводы» объединене ВОХР-а вIашагIтехача отряда № 4 йолча отряда хаьхочоа.

Вехова Анна Михайловнайна — «Грознефтехимзаводы» объединене ВОХР-а вIашагIтехача отряда пропускай бюро начальника.

Гребнев Федор Сергеевича — Грозненски № 1 йолча пассажирски автотранспортни предприяте шофера.

Грицин Михаил Николаевича — Нохч - ГIалгIай АССР-а гIишлон - коммунальни бохама Министерства производственно - техническе отдела инженера.

Говорушко Сергей Ивановича — «Грознефтехимзаводы» объединене ВОХР-а вIашагIтехача № 2 йолча отряда команда начальника.

Гуреев Петр Яковлевича — Нохч - ГIалгIай АССР-а финансай министр хинначоа.

Еремеева Прасковья Николаевнайна — Грозненски № 1 йолча пассажирски автотранспортни предприяте кондуктора.

Елистратова Дарья Кузьминичнайна — «Грозэнергоремонт» яхача ремонтно - наладочни предприяте яьй обмуровщикана.

Калашников Николай Ильича — «Грозэнергоремонт» яхача ремонтно - наладочни предприяте аьшка - пхьара.

Корчагин Иван Николаевича — «Грозэнергоремонт» яхача ремонтно - наладочни предприяте арматураш ремонт еча слесара.

Лобков Георгий Сазоновича — Нохч - ГIалгIай АССР-а торговле Министерства товарни экспертиза бюро эксперта.

Ларин Константин Ивановича — «Грозэнергоремонт» яхача ремонтно - наладочни предприяте яьшта ремонт еча слесара.

Миронова Евдокия Степановнайна — «Грознефтехимзаводы» объединене ВОХР-а вIашагIтехача отряда № 5 йолча отряда хаьхочоа.

Поздышев Константин Васильевича — «Грозэнергоремонт» яхача ремонтно - наладочни предприяте яьй оборудованеш ремонт еча слесара.

Сайко Бориса Федотовича — мехкдаьтта промышленностъ паччахьалкхен Къилбаседа - Кавказски Iилма - тохкамен проектни института Iилман воккхагIволча болхлочоа.

Сетянов Александр Гурьяновича — «Грозэнергоремонт» яхача Ремонтно - наладочни предприяте яьй обмуровщикана.

Смирнов Николай Васильевича — Грозненски № 1 йолча пассажирско - автотранспортни предприяте цIаста пхьара.

Сапленов Иван Игнатьевича «Грознефтехимзаводы» объединене ВОХР-а вIашагIтехача отряда № 4 йолча отряда хаьхочоа.

Савенко Иван Михайловича «Грознефтехимзаводы» объединене ВОХР-а вIашагIтехача отряда № 3 йолча отряда хаьхочоа.

Сидорова Людмила Александровнайна — «Грозэнергоремонт» яхача ремонтно-наладочни предприяте инженер-экономиста.

Степенко Петр Потаповича — «Грозэнергоремонт» яхача ремонтно - наладочни предприяте техника кхерамзлен инженера.

Тарасов Василий Демьяновича — «Грозэнергоремонта» ремонтно - наладочни предприяте слесара.

Толстой Виктор Андреевича — «Грозэнергоремонта» ремонтно - наладочни предприяте гIонна йолча оборудоване цеха столяра.

Трушкина Мария Петровнайна — Грозненски № 1 йолча пассажирски автотранспортни предприяте обойщицана.

Ульянкин Григорий Максимовича — «Грозэнергоремонта» ремонтно - наладочни предприяте котельни цеха газосварщика.

Хатуев Мовсара — «Грознефтехимзаводы» объединене ВОХР-а вIашагIтехача отряда № 1 йолча отряда хаьхочоа.

Шестериков Петр Михайловича — «Грозэнергоремонта» ремонтно - наладочни предприяте котельни цеха мастера.

г. Грозне Ленински районе гIолла

Абозина Анна Васильевнайна — Нохч -ГIалгIай АССР-а бувзама производственно-технически управлене инженера.

Арсаханов Саям Арсахановича — Грозненски горплодоовощторга № 22 йолча павильона продавеца.

Агаджанов Григорий Зелфугаровича — Грозненски горплодоовощторга торгово-заготовительни отдела воккхагIволча товароведа.

Абдулмежидов Хьамзата — Грозненски горплодоовощторга № 61 йолча павильона продавеца.

Абдулхаджиев Абдулхамид Абдулхаджиевича — Грозненски почтамта Старо - Атагински бувзама отделене начальника.

Бакуткин Георгий Борисовича — «Кавказтрансгаза» Къилбаседа - Кавказски производствени объединене планово - финансови отдела начальника.

Бакаев Григорий Матвеевича — Нохч - ГIалгIай облсовпрофа технически инспектора.

Батукаев Хьарон Махмудовича — республикански тешкий театра режиссера.

Висхаев Али Висхаевича — Грозненски горплодоовощторга № 6 йолча тика заведующена.

Геланов Али Акуевича — Грозненски горплодоовощторга тика заведующена.

Горельченко Екатерина Тимофеевнайна — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно - экспериментальни завода канцеляре заведующена.

Дементьев Иван Федоровича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски завода № 4 йолча механо - сборочни цеха слесара.

Добрыченко Леонида Александровнайна — академика М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института политэкономе кабинета заведующена.

Достова Валентина Павловнайна — Грозненски почтамта почтови бувзама оператора.

Зазуль Евгений Филипповича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно-экспериментальни завода токара.

Зубков Иван Петровича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно - экспериментальни завода № 4 йолча механо - сборочни цеха слесара.

Каменщиков Сергей Степановича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно - экспериментальни завода электромонтера.

Кондратенко Павел Илларионовича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно экспериментальни завода централыни заводской лабораторе начальника.

Кулебякин Александр Ивановича — стандарташтен измерительни техникаен паччахьалкхен тIахьожам лоаттабеча Нохч - ГIалгIай лабораторе воккхагIволча инженера.

Мустапаева Хьулимат Югаевнайна — Нохч - ГIалгIай пачхьалкхен Х. Нурадилова цIерагIча драматически театра артисткана.

Маркарьянц Савелий Патвакановича — КПСС обкома инструктора.

Музалевская Анна Сидоровнайна — Грозненски почтамта письмош дIакхуьйцу участка сортировщикана.

М.рченко Вера Матвеевнайна — юртбоахамеи заготовкайн болхлой а гIулакхерча наьха а Нохч - ГIалгIай профсоюза обкома председателя.

Мартагов Селим Дакаловича — Грозненски горплодоовощторга товароведа.

Наурбиев Боре Заурбека Грозненски горплодоовощторга № 9 йолча тика продавеца.

Озиев Гепсой Абукара — Грозненски горплодоовощторга № 5 йолча тика заведующена.

Поташников Михаил Гершковича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно - экспериментальни завода шофера.

Пущина Анна Герасимовнайна — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно-экспериментальни завода стерженевщицана.

Попов Георгий Яковлевича — ДОСААФ-а спортивно - технически клуба художественни мастерске мастера.

Рогожина Нина Викторовнайна — Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно-экспериментальни завода керттерча экономиста.

Смирнов Иван Александровича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно-экспериментальни завода строгальщикана.

Семенова Антонина Родионовнайна — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно - экспериментальни завода гальваникана.

Троянова Галина Алексеевнайна — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно-экспериментальни завода контролер - приемщикана.

Ушаков Егор Яковлевича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно - экспериментальни завода слесарий бригадира.

Цанцураев Хьамид Цанцураевича — Грозненски горплодоовощторга № 9 йолча тика продавеца.

Царев Федор Васильевича — «Росгипрозема» землеустройствана йолча Нохч-ГIалгIай республикански проектни института керттерча агронома.

Чернопятов Андрей Ивановича — Нохч - ГIалгIай республикански краеведчески музея кассира.

Черный Борис Игнатьевича — академика М. Д. Миллионщикова цIерагIча Грозненски мехкдаьтта института доцента.

Широков Федор Павловича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно-экспериментальни завода слесара.

Эскиева Сабилена — Грозненски горплодоовощторга склада болхлочоа.

Якубов Алим Юнусовича — «Автоспецоборудовани» яхача Грозненски опытно - экспериментальни завода слесара.

г. Грозне Октябрьски районе гIолла

Бабижаев Абрам Авдеевича — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски дистанце граждански гIирсий слесарь - сантехника.

Балакдин Николай Николаевича — «Севкавэнергоремонт» яхача производствении объединене Грозненски электроремонтни участка слесара.

Багданова Нинель Антоновнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски дистанце граждански гIирсий паровой яьй кочегара.

Багданова Вера Петровнайна — Нохч - ГIалгIай карьероуправлене инженер - экономиста.

Гулинская Таисия Ивановнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски станце сигналиста.

Зубкова Феодосия Владимировнайна — «Грозгипросельхозстрой» зональни проектни института уборщицана.

Каплин Алексей Петровича — Къилбаседа - Кавказски магистральни нефтепроводий автобаза воккхагIволча диспетчера.

Кононенко Антонина Георгиевнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски станце мухь дIа-хьа телачоа.

Коробейников Федор Филипповича — Нохч-ГIалгIай карьероуправлене № 2 йолча участка мастера.

Костров Михаил Николаевича — «Орджоникидзетрансстрой» треста Грозненски автоколонна шофера.

Кулявчинская Лилия Исаевнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа санитарно - эпидемиологически станце лора.

Латышев Иван Григорьевича — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски станце керттерча кондуктора.

Мельникова Валентина Ильиничнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа санитарно - эпидемиологически станце дезинфектора.

Мынкин Иван Васильевича — «Севкавэнергоремонт» яхача производствении объединене Грозненски электроремонтни участка электрообмотчика.

Остренко Евдокия Федотовнайна — Къилбаседа Кавказски машиннаькъа санитарно-эпидемиологически станце санитаркана.

Петрова Мария Николаевнайна — Нохч - ГIалгIай карьероуправлене Червленски карьера мастера.

Петросова Тамара Ивановнайна — «Севкавэнергоремонт» яхача производствении объединене Грозненски электроремонтни участка йоккхагIйолча бухгалтера.

Резуненко Мария Васильевнайна — Къилбаседа - Кавказски магистральни нефтепроводай управлене йоккхагIйолча инженер - экономиста.

Салангиреев Махьмада — Нохч - ГIалгIай карьероуправлене дробильщика.

Сердюков Алексей Филипповича — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски дистанце граждански гIирсай дворника.

Сарычев Анатолий Николаевича — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа санитарно-эпидемиологически станце фельдшера.

Смыслова Евдокия Васильевнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа санитарно - эпидемиологически станце санитаркана.

Смирнова Екатерина Николаевнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа санитарно-эпидемиологически станце лаборанткана.

Сухинин Дмитрий Михайловича — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски дистанце граждански гIирсий слесара.

Танасов Павел Игнатьевича — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа Грозненски дистанце граждански гIирсий болхлочоа.

Тамбиева Евгения Григорьевнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа санитарно-эпидемиологически станце лора.

Ткаченко Мария Петровнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа санитарно - эпидемиологически станце санитаркана.

Уманская Дора Иосифовнайна — Къилбаседа - Кавказски машиннаькъа санитарно - эпидемиологически станце лора.

Хазан Давид Моисеевича — «Грозгипросельхозстрой» зональни проектни института макетни мастерски группа кулгалхочоа.

Мастовой Борис Михайловича — «Грозгипросельхозстрой» зональни проектни института къахьегам Iилман ларда тIа вIашIтIехьбоаккхача группа кулгалхочоа.

г. Грозне Старопромысловски районе гIолла

Бородин Павел Ивановича — ДОСААФ-а Грозненски учебно - авиационни центра авиационни техникана.

Некрасов Семен Ильича — транспортни машиностроене Грозненски завода строгальщика.

Сущенко Петр Петровича — ДОСААФ-а Грозненски учебно - авиационни центра шофера.

Фунтиков Михаил Пантелеевича — транспортни машиностроене Грозненски завода бригадира.

Цвенуг Сергей Даниловича — транспортни машиностроене Грозненски завода слесара.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный 1975 ш. 20 август.

КПСС XXV-гIча съезда сийна шерра социалистически яхь яьржай Грозненски «Автоспецоборудование» яхача завода коллективе. Парте съезда сийленца накъабаха кийчлуш ба слесараш, токараш, инженерно - технически болхлой, гIулакхера нах. Предприяте дукха ба хIанзлехьа иттлагIча пятилетка лотах къахьегараш а.

Масала, царех ва Мусаев Авалу. Нагахьа саг нийслургвац заводе из ца вовзаш а ца везаш а. КхоалагIча механо-сборочни цехе токарь ва Мусаев. Предприяте къаьнагIа а говзагIа а болча болхлоех ше хилара тарра, Авалус дукха аьа а ха а дIалу ший професси къонача тIехьенна дIаIомаяра. Ше укхаза къахьегача дуккхача шерашка итташ специалисташ кхебаьб цо. Уж хIанз цунна лалла къахьегаш а цун сий деш а ба.

Соахка кхоачашъяьй Авалус ший пятилетка. Цхьабакъда, хIанз а кхы хьинар лаьгI ца деш болх бу парте съезда сийца къахьегама вахте эттача токара. Денна нормаш 150—160 процент — нитта да по шийна хьалхашка оттадаь декхар, из дизза кхоачашде цун, ниа дIа а кхоач. Шийга бенна болх ханнахьеи дикал лакха йолаши кхоачашбарах эггара чоалханегIа а саготагIа а дола заказаш тел цунга завода кулгалхоша.

Дуккхача шерашка производствении болх дика барахи завода общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи пачча-хьалкхен доккха совгIат деннад Мусаевна — Къахьегача ЦIеча Байракха орден. Цул тIехьагIа шийна деннача совгIата боккха мах а беш, кхы а дикагIа, хьанаргIа къахьег цо. 1975 шера «Социалистически яхье котваьннар» яхен 1974 шера «ИйслагIча пятилетка ударник» яхен значокаш, мах бола совгIаташ лу Мусаева. Ший хьинарерча къахьегамца, оалача дешаца кагирхой тIехьабоах цо пятилетка тIеххьара шу сийленца чакхдаккхара.

СУРТА ТIА: Мусаев Авалу.
И. ПЛИЕВА сурт.

СЕНЦА ЛЕЛАРГДА ВАЙ?

Конструктора нагахьа аьттув балац ший лела безам боагIаргбола машин хьае. Нагахьа санна автомобиль эIамига, дуккхача наьха хилча, цхьа миска хет цунна из: низ болча машинаца безам ба автомобилиста. Нагахьа санна хьае лерхIаш йола автомобиль «лакхерча классах» хилча, из мугIареча автомобиль езачунга хьакхоачаргйолаш хилац. Цхьа фунехкдаь «юкъера» автомобиль ярахеца лаьрхIача, цу машина технически заданецара дуккха хIамаш конструктора дега дезаш хилац.

Цхьа «тамашийна» хIама дувца хьожаргва со. Алхха сона новкъа хеташ дола хIамаш —со лелача нийслургдола хьалаш да. Масала, улицаш, наькъаш ,автомобилизма кхоаненна доагIаш дола кхы мел дараш — мишта хет сона уж?

Цу тайпара сурт оттадара нийса хургдацар массехк шерара дукхала хьокхамаш механически вIашкатохар. Опыто хьахьокх, эггара хьалха дикала хьокхамаш теркалде гIорта везаш хилар. ТIаккха вайна бIаргагургда, цкъа-дале, специализаци тIа-тIа дукхагIа яь хилар — городера, городал арахьара, «грузовой», «пассажирски», «машинаш масса лела» наькъаш шо-шоаш къолстадаь хилар. Бокъонца къоастаяь хургья общественни ший доалахьареи транспорт из цхьап ханна цхьана леллашехьа а. Ший доалахьара транспорт белггала городал арахьа лелаш, туристски хургья (городашка а цар юккъерча даькъа тIа хIаьта а вета а лела бокъо йолаш хургьяц из), хIаьта городе лелар ерригa а коммунальни хургья. ШоалагIа-дале, кIезигагIа теркалъеш хургья «профессиональни водитель» яха специальность: дуккхачар юкъарчал доаццаш долча декхараш юкъе доагIаргда служебни автомобиль лелаелга. КхоалагIа-дале, вайна бIаргагургда шоаш нийса хилар хьахьекха йола решенеш автомобила цхьан тайпагара кхыча тайпанга, транспорта бе-беча тайпашкара автомобильни тайпанга йоалаш. ДиалагIа-дале, автомобильни транспорте шерра чуйоагIаргья автомобилий цхьадола тайпаш леладара йизза автоматизаци ярга дIакхоачаш йола радиоэлектроникеи электронни автоматикеи.

Городерчарнеи городал арахьарчарнеи автомобилаш йийкъачул тIехьагIа бахача наьха хIара сага сих лоархIаш йола цар дуккхах тахан из хеттача тайпара лоархIам болаш хургьяц. Городера автомобилаш бIарчча цаI йолча транспортни система элементех цаI а хиппа дIаоттаргья. Цхьабакъда, сона хетачох, лелаш йола тротуараш, монорельсови наькъаш, тахан сов дукха дувцаш дола кхы тайпа кердадараш шерра дIадаьржа хург ма дий аьнна догдаха хьашт дац.

Цу тайпарча хьалашка леларгйола автомобилаш я хьаяра аз проект оттаергъяраш а.

Царех цаI са сай яр я. Цун телхар городал арахьарча наькъашка гIолла лела езаш хилар да: цхьан оагIорахьа йолха машинаш масса лела наькъаши моллагIдараш санна дола «туристски» наькъаши. Цу тIеххьарчар белггаларча даькъе йиш хулийт хIанзалца хинна ший доалахьарча автомобила структура ца хувцаш йита. Цхьабакъда, хIаьта а цхьадола хIамаш тоаде деза цига. Сахьата 200 километр сиха беш бола никъ иштта бича мегаш хургба. Цудухьа кхерам боацаш лелара тар ма лу кIезигданза даргдац аз це тарлуш дола водительски гIалаташ, автоматическичоа гарга йига еза автомобила управлени.

Энерги мичара ийергья? Хетаргахьа доагор чухьа доагош йола двигатель ше йолча тайпара йитача бакъахьа хургья, бакъдар аьлча, из тоа а яь. Цхьабакъда, из электромоторица а аккумуляторашца а леларгйолаш йича гIойленагIа хуле тамаш я, нагахьа санна машин городал арахьарча паргIатонна лаьрхIа яле. Силовой установка, хетаргахьа, кузова йина кIал, тIехьашкахьарча совна юхе йоалларгья, хIанз из дуккхача спортивни автомобилашта йоаллача тайпара.

Трансмисси, подвеска, автомобила кхыйола узлаш (уж а иштта, кхетадеш ма-дарра, эргайоахаргья) хьоаха ца а еш, шинаш ювцаргья аз. Хетаргахьа, царна а тIакхоачае езаргья «конструктивни решенеш». ХIанз деш дола къамаьл шинашкара давлени машин йоддаше а нийсъярах да, хIана аьлча шинашкара лаьха давлени машинаш масса лелача наькъашка эш, хIаьта халагIа яха езача моттигашка лохъе еза из.

«Юкъера мотор» оттабеш хиларах хувцалургья кузов а. ДукхагIа хьекха хургья из. Укхаза уйла ю аз: белггаларча дакъе пассажирех къаьста хилча дикагIа хургдацар-хьогI?

Городе са гIулакха кховчам бергболаш общественни транспорт ма йий. Цун деррига тайпаш дувцара декхар оттадац аз сайна хьалхашка. Цунца-м со леларг а вацар! ЧIоагIагIа вола автомобилист се хиларах сона гIойленагIа хетаргья сай доалахьарча автомобила меттел лелае мегаргйола транспорт. Цу тайпара оатхал хьае хьожаргда вай.

Из хила еза шин саг чуховш йола, компактни, эIамига автобус санна хьашт долчахьа дIа-юхэ ерзалуш, гонахьа мел дола хIама шаьра бIаргагуш, моллагIча квалификацех вале а водителa атта лелалуш йола прокатни машин.

Прокатни автомобила, городской транспортах из хилара тарра, чухьа доагор доагадеш йола двигатель мегаш яц. Из электрически хила езаргья, кхыметтел аккумуляторий тьокхамаш лоадама тоа ца лой а. Городера машинаш дийнахьа дIаьха наькъаш ца деши сиха ца лелаши хиларо, аккумуляторашта сихха (импульсни) зарядкаш яра методаша проблема къоастаелга аттача доаккх.

Массехк дош аргда аз таксехи автобусахи (наггахьа царца ваха везаш хилча). Проектни машинал а дукхагIа эIамигача автобуса тара лесташ хила еза такси: водителa къаьстта кабина, цо тIакъувлаши еллаши йола наIараш а йолаш. Хетаргахьа ,таксеш шин тайпара, йоккхеи эIамигеи, хургья, хIаьта хIара тайпан, къаьстта а тIеххьарчун — ши вариант хургья: водитель волаши из воацаши.

Лакхе мел дийцар ще мадарра автобусашта а доагIа. Цар конструкци салоне нах дукхагIа чухоаргболаш яьй тахан. Легковой автомобилашта городе чубоагIа никъ бехкарца дувзаденна цар тIара пассажираш «эшабалар» юхаметтаоттадар духьа комфорт хилийта еза. Долче, йоккха легковой автомобиль санна е еза автобус, юккъе гIолла бодаш никъ а лакха тхов а боацаш, гIандий хIара мугIара ши-ший низ а йолаш.

Юха а са автомобилага хьожаргда вай. Цун наькъаш сов чIоагIа дийхка хургдоацалтеш? Хургдац аьнна хет сона. Автомобилисташа хIара шера шоай машинех пайда дукхагIа эц кIиранденошка, отпуске болча хана, туристски наькъа ахара. Городашка чуахар дехкилга хинна даьнна хIама законагIа чIоагIдарца мара хургдац. Таханарча хьисапагIа, шоай доалахьара автомобилаш вайцига хIанз а башха дукха йоацача хана, царех алхха салаIара мара пайда ца эцар нийса доацаш санна хет. Цхьабакъда, ишта хетилга кастта, шеко йоацаш, хувцалургда.

Юрий ДОЛМАТОВСКИЙ,
технически Iилмай кандидат.

(АПН).

КХАЧАН ПРОБЛЕМЕИ... МИКРОБАШИ

Шоай маIанга диллача керда а йоацаш, цхьабакъда укх тIеххьарча шерашка къаьстта ира холуш йола дукха проблемаш хьалхашка эттай адамленна. Царех цаI—кхача. Дукхача мехкашка белгалдаьннад «баьццара революци» хиннайоллашехьа а, селекце, кхаш леладеча, хьайбаш леладеча толамаш даьхадоллашехьа а, нах сихха бебаши кхачанга йолха хIамаш хьатIайоагIа моттигаш кIезиглуши хилар.

ХIанз эттача хьалашта кIалхардовлара малагIа никъ гу Iилмахошта?

— Статистика даннеша тешал ду, — йоах СССР Iилмай Академе члена - корреспондента Георгий Скрябина,— — из проблема цIенхаштa хилара. Доапар дувцаш сел корзагIдувла а дезац, цхьабакъда халонаш-м йолаш я. Эггара нийсагIа бола никъ — юрта боахам ма-могга айбар. Цу наькъагIа бола вай мехкийн цхьайола кхы паччахьалкхенаши. Iалаьмате дукха капиталовложенеш дIаахийта езарца, хIаьта керттердар — хапаш промышленность дегIаярцеи, бувзабенна ба из. ХIанзарча юртбоахама производство — из я эггара хьалха Iилман лард, промышленни технологи, специализированни машиний низ бола парк.

Пхийтта шу гаргга ха хьалхагIа хьахийнай идея: ший аминокислотий лоаттамга, яра дика хиларга диллача естественни продуктага дIакхоачаш а хьашт дале цул тIехьяьар тарлуш а хургйола микробни белок хьаяр.

— Шин наькъагIа ваха мегаргвар, — йоах дIахо Скрябин Георге, — сага кхачанга йода белок е хьайбай кхачанга йода белок якха гIортар. ШоллагIбола никъ хIанз бокъонца караберзабаь баьннаб ала йиш я вайга.

Хьайбай продуктивность геттара лакхъю микробни белоко. Из хьаяра способ —индустриальни, е климатах а, е ханах а тийша хIама доаш яц из. Цунах пайда эца йиш я Гаьнарча Къилбаседе а экваториальни мехкашка а. Кхы цхьаькха совле а — Iалаьмате сиха йоккха хул микробаш. ХIанзарчар тайпарча ферментерга — микробаш чуккеча сосудага деннеи бийсаннеи йолалургья 10 эзар етт юкъе болча Iулага йоалург миссел белок. Из дарегIа а доллача хIаманна гIойленагIа я.

Бакъда, цхьа проблема хьалхашка эттай Iилмахошта: массаза а яхар мо, углеводаш тIа — шекараш тIа йоккха хул микробаш. Шекар а — хала йоаккхаш, юртбоахама производствера продукт ма йий. Микробиологически промышленность дегIайоалаяра чIоагIгIа лоархIаме да бедал лахар — дарегIеи шорттеи.

Советски микробиологически промышленность шеко йоацаш тIех я тахан цу гIулакха. Шера бIаьш эзараш тоннаш белок арахец мехкарча заводаша, керда мощносташ болх бе йолайолийташ я. 10-ча пятилетке (1976—1980 шш.) дуккха а дукхагIа ергья из хьа. Цудухьа хоззахетдаь дац эггара тIехьагIа Токио хиннача Мехкдаьтта конгрессе цу проблемах лаьца керттера докладаш яьраш советски специалисташ хинна хилар.

Даьча тохкамаша хьахьекхад хьайбашта, кхачанга йолхача хьайбай продукташта белок вIалла эенне ца хилар.

Цу тайппара, сага долча гIулакха кийчъяьй эггара дикагIча, тоъал дарегIча, Iаламах тийша хIама доацаш хьае йиш йолаш йолча доакъара средствай керда Iалаьмате йоккха резерв.

Цхьабакъда, вахар дIахо дода. Советски Iилмахой балхаша хьахьекхад: хьайбай боахаме пайда эцаш йола тIехдика белок яха йиш я газах а — метанах, этанолах, углерод тела хIама из хиларах тарра цунах пайда а эцаш. Из дарегIа я, Iалаьмате йоккхий ресурсаши Iалаьмате цIена белоки я из. Белкови веществаш хьаяра Iилман лардаш кийчъярах массехк советски Iилмахоша (царна юкъе Скрябин Георгена а) Паччахьалкхен премеяннай.

Микробни белок бос боаца порошок морг я, вIалла токсични а йоацаш, ший свойствашка диллача шурий белокага дIакхоаччаш. Iилмана хетарашачул дукхагIа юхаетт из сага кхачанна юкъе ца йохийташ алхха технологически уйлаша. Бера хана денз Iомадаьд вай микробаш зуламе я аьнна хетаргдолаш. Микробаш зуламе я, лазараш хьеду аьнна хеташ йола уйла дIаяьржай. Цхьабакъда уж Iалаьмате пайдана хилар ца ховш дукхагIбараш ба: цар хьаю витаминаш, антибиотикаш. Уж бахьан долаш маькх юъ вай, чхьагIар мол.

— Сага кхачанга йолха микробаш хьаярга бодача наькъа тIа хIанз а Iалаьмате йоккха цхьа духьале латт: медико - биологически тохкамаш, — йоах Скрябин Георге. — Вайна тешам бала беза из кхача вай ноахала меттел, кхоана бахаргбараш а зенне ца хиларах, тIехье хьахиларa по Iоаткъам берг ца хиларах.

Даьча тохкамаша хьахьокх, из зенне ца хиларал совгIа, пайдана а хилар. Цхьабакъда деш дола къамаьл-м сага унахцIенон хьакъехьа ма дий: тохкамаш дIахо данза даргдац.

Светлана ВИНОКУРОВА,
АПН корреспондент.

КУРСКИ ОБЛАСТЬ. Ше санна кхы йоацача конструкцех яь «Обоянка» яха автомобили моторни лодка-болотоходи (сурта тIа) — Обоянерча говзанчаша Чальцев Алексейи Самофалов Владимирен хьадаь хIама да. Шоаш оттаяьча чертежаех хьаьйй цар уж гони, фаттани, отверткеи, гаечни дIоагIеи санна чоалхане йоацача инструментий новкъосталца. Мотори автомобила рамеи Чальцев, Алексея хьаькхай тишъенна латтача «Школа» тIара. Сахьата 120 километр никъ бу машино. ХIаьта ушалаш тIагIолла ела лодка фанерах шоаш хьадаьд говзанчаша. Еррига хIана яц аьнна шаьра я лодка пхо, цу тIа латт четырехтактни двигатель. Низ болча гребной винтои хIама тедаш йолча оатхалои торо лу лодкана листа баьцаш тIаьиначахихи, Iам тIеи, ушалахи чакхдала.

О. СИЗОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ХЬАДОЛАДЕННАЧАРА ДОТТАГIАЛ

Вай дика кхетаду дукха къамаш дахача вай Даьхен халкъий бокъонца дола вошал советий Iаьдален коммунистий партен хьаькъал дола ленински политика котъяларах хьахиннилга.

Вайна ништта дика хов истоpе закон а: яьссача моттиге цхьаккха хIама хьахилац. МоллагIа а событеш, моллагIа а процессаш хьалхе а кийчъеннача кIийлен тIа хьакул. Тайп - тайпарча къамашта юкъера вошал а гаьннарча ханара хьадоагIа ший истори долаш да...

ГIалгIаштей эрсаштен юкъера эггара хьалхара бувзамаш хиннад эзар шу хьалха.

Профессора Д. Д. Мальсагова аьнна а аьннад, чIоагI а даьд эрсий литература «Игора полках дола дош» яхача ширача произведене тIа эрсийн гIалгIайн бувзамех дувцаш хилар. Цу Iилмахочоа хетачох половцаша есарала вигачара кIалхарвала аьлана Игора гIо даь Овлур ше хьавaларга дилача вайнаьха саг, эса чIожара саг хиннав. Кхел хинна половцашта караваха из хьогаш хиннав мукъаваларах, ше санна царна караваха хиннача цу эрсечоа мукъавала гIо а даьд, йоах Д. Д. Мальсагова.

Бакъдий из? Сова из бакъ дец. Дагадохаргда вай цу произведене тIа дувцача XII-ча бӀаьшере хоза кийчъяьча кортежаца Дарьяла чIоже гIолла эрсий кхы цхьаькха аьла Боголюбский Андречун воI Грузе ваха хилар. Цун цIи хиннай Юрий. Цун нана хиннай Шолжа йисте бахача наха. Дукхача гIулакхашта тIехь цуна гIо даьд Кавказа тайп-тайпарча къамех болча наха. ХIаьта цуна ца бовзаш хинна хила йиш яц цу Дарьяле гIолла бода тIема-торгови никъ лорабеш хинна гIалгIай.

ХIаьта тIехьагIа 200 шу даьлча хIанз йолча Назрана гонахьа шоай чаьтараш а техкъайша хиннаб монголо-татараш, Узбек яха хан керте а латташ. Есарала вига, цу легере воалаш хиннав города Твера аьла Михаил Ярославович. Монголаша Россена гIалоаттаду Iазап тIера кхосса бIийртав из, вургволаш а хиннав из бахьан долаш.

Аьлано из тIеххьара никъ беш цунца хиннача летописца дIаяздаьд аьла веле хьалха из волча чубаьнна хиннаб цун лаьш, ведда монголаша каралберзабинза бола нах бахача лоам чу гIо, цига хьо тIа а эцаргва, хьула а вергва аьнад цар, яхаш. Курача аьлано тIанийцадац цар яхар. «Нагахьа санна со воде, фу сий хургда са тIаккха!» аьннад цо. Цу летописца беча хоамо я довзийт вайна Россе доазонаш Кавказа тIа хьатIаоттале хинна доттагIала бувзамаш.

Археологе памятникаша а довзийт вайна цу хьакъехьара хIамаш. XIII—XV бӀаьшерашка хиннача гIалгIай кашмашка корайоагIа пецваллал хозз, герга качилгаш ухкаш йола кач ухкаю дото гизагаш. ЖIайрахарчен Эсен чIожашка бӀаьш йолаш дукха корайоагIа уж. ХIаьта кхыча районашка наг-нагахьа мара нийслац. Царга хьожаш уж тохкаш хиннаб дукха Iилмахой, масала, Л. П. Семенов, Е. И. Крупнов, М. Б. Мужухоев. Царех хIаране белгалдаьккхад уж гизгаш шоаш «вятически» цIемашха лерхIаш хиннача эрсий кхалнаха лелаьча лергайолдоргашта тара хилар.

ШИРАЧА ЗАМАН ИСТОРИЧЕСКИ ХРОНИКАЙН ПАМЯТНИКИЙН ЛЕРАГIА!

Вай дувца бувзамаш хинна хилар дагадохийта кхийола археологически кораяь хIамаш а я. Бакъда XVI бӀаьшере кхаччалца ниттахьа мара хинняц уж.

ГIулакх хувцаденнад Казански Астрахански гIаьр ханстваш йоха а яь, Кавказах дIакхеташ Московски пачахьалкхе дIаэттача хана.

XVI бӀаьшере юкъекхьачачул тIехьагIа Дарьяла чIож эрсийн гуржийн бувзамаш дувза боккха никъ а хиле дIаотт. Гуржий Iилмахочо Т. Ш. Бацбадзес ше даьча йоазош тIа хаддаца белгалдоаккх Къилбаседа Кавказа лоамашка дахача къамаша, царна юкъе гIалгIай а болаш, новкъостад дар бахьан тоалаш гуржаштен эрсаштен юкъера доттагIала бувзамаш хьахинна хилар. Кхыча тайпара хинна хила а йиш яцар. Лооамарча ГIалгIайчене гIолла чакх а баьнна мара баха йиш яцар цу хана Персе Турцен тIемаш деш цIий Iоухаш хиннача Грузена новкъостал де болха московски посолаши тIема отрядаши.

XVI—XVII бӀаьшерашка эрсаштен гIалгIаштен юкъе хиннача бувзама дукха моттигаш ювц бовзаш болча кавказоведаша Е. Н. Кушевас, М. И. Полиевктова, Н. Г. Волковас шоаш даьча балхаш тIа. Бакъда, кхы а дукха хIама дисад цу хьакъехьа лаха. Масехк шу да Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен университета ассистент Т. С. Магомадовас уж бувзамаш кIоаргга довза гIерташ болх бу. ХIанз дуккха хIама дова цу бувзамий хьакъехьа.

Дуккхача даькъе ше-маларра довзаш да Грузеца Россе леладаьча гIулакхашта тIехь Россена Ларсен Чербажникъан-Юртен (хIанз цох Гвилети оал), бахача наха даь новкъостал.

Iилмахошта ма-варра вайзав хьалха малав ца ховш хинна ЖIайраха чIожа ваьха Хавса. 1637 шера гуржий пачахьанен Арагвски эриставаш юкъе дов даьнача хана эрсий послаш Дарьяла чIожагIа баха йиш йоацаш бисача, Хавсас, цун гаргарча наха, ловлихоша новкъостал даьд царна Iарма хин чIожа гIолла пхехи тушинехи дIакхета. Царна хиннача писарашен дьякашен дIаяздаьд цу ханарча гIалгIай шелепош, гIалаш, баргъаш, герз, боехам мишта хиннаб. Цу ханара политически халонаш.

XVII бӀаьшере къаьстта чIоагIа оагIув тоаб гIалгIашта эрсашца. Цу хана Крымерча ханашен черсий аьлаши довнаш деш хиннад царна. Нах есарала кхийлаб, доахан дIакхийлад, кхаш доадеш хиннад Дукха зенаш-зуламаш деш хиннад цар. ХIаьта из ха хиннай дукха дукхагIа болча гIалгIаша (шаьрача Iоъара баьннарашкара дIанйккхача) бусалба ды тIаэта туташ хиннабац шоай язычески ды бита а бита.

Цудухьа бусалба ды лелабеча цу фиодалаша «хьарач» лоархIаш хиннадац «ды боацнах» бовхилга.

Цудухьа цу халача хьала кIалхарбовлара никъ Россеца бартабахарах лийрхIаб гIалгIаша. Цу хана дукха дехараш даьд цар Россега шоаш хьаллаца, яхаш. Къахьегамхошта цу тIехь дийзад шоай доалахой лаьтта леладарен хьайбаш кхедарен говзал йоазилга, хIаьта бIаьхий бараштэ —«наьха» аьлеех мукъабовлга. «шоай» наьха биза бола дац а хинна дIаоттилга. БIаьхийчар. «низ болча тайпаша» лийрхIад эрсаша лора а беш торговле шерье, эрсий гIулакхе баха, чинаш даха, дворянски цIи яккха.

Эрсаша гIалгIашта деш хинна новкъостал а ништта бе-бе хиннад. Кавказ караерзае иэданнача самодержавин пачахьалкхенна безаш хиннаб Турцеци Персеци оагIув билла гIертараштa духьал оттара га лоацаргдола нах. Россена доаг дераша гIалгIай эшаш хиннаб паргIатта бовхара. Кхыча тайпара хиннай мугIарегIа болча эрий наьха уйла. Царна машар, лоалахошцара маьрша вахар, царца вIаши гIо дергдола гIулакхаш леладар дийзад. Заман дуIаша тIалоаттабеш бала боллаше а, эрсаштен кавказцаштен юкъе вIаши леладу гIулакхаш хиннад.

Эрсаштен гIалгIаштен юкъе бувзамаш хилар бакъдеш ит таш хIамаш корайоагIа АьгIКхаларча, Хамхерча, Аьрзерча, кхычахьа лаьттагIа даьхача кашмашка. Уж да шаранирни кIодарч, чухьежа кийзгаш, тIораш, чIегаш, болата маьхий, кхыдараш. ЧIоагIа юкъе эттача торговлега гIолла уж дерригаш гIалгIашка кхоачаш хиннад Астраханера, Гизлоера, Моздокера. Эрсий кIадаш, доала гера, цIаста жаргаш, иконаш нийслу. Уж боча хеташ лелаьй гIалгIаша.

Иштта бӀаьшерашка чIоагI луш хьаденад вай Даьхен халкъий доттагIал.

В. ВИНОГРАДОВ,
исторически Iилмай доктор.

«ДоттагIал хестаду иллеша»

ХIара дийнахьа чIоагIлуш а дегIадоагIаш а латт советски болгарски халкъашта юкъера доттагIала бувзамаш. Цунна дола цхьаькха а цхьатешад да укх деношка. Халкъа Республикера Болгарера дика салеIа цIабаьккха Нохч-ГIалгIайчен викалаш.

ТIехьарча шерашка Нохч-ГIалгIай республикански профтехобразоване управлене иллейн халхарийн ансамбло толамца дакъа лаьцад тайп-тайпарча хьажарашкен конкурсашкен, самодеятельни артисташа масехказза хьалхара моттигаш яьхай, царна тийннай Российски Федераце сийлен грамоташ, дипломаш.

Кагий нахи мехкарийи — 66 саг цIаккхаьчав укх деношка Болгарера туристически наькъа вахачара, шоаш цу мехка даьккхача шийтта дийнахьа уж хиннаб Софие, Приморске, Пловдиве, Бургасе, Ямболе, Ахтополе...

Города Назрана ГПТУ-27 директора Сагов Темирланз шоашта болгарски доттагIий болча дайначох дувц:

— Боргарерча доттагIаша боккхача безамца тIанийцар тхо. Софие вокзале зизаш а дахьаш духьалбаьхкар уж тхопа. Дукххача хана дениз дика довзаш хинна доттагIий санна дар тха вIашагIкхетар.

ШоллагIча дийнахьа дерригаш цхьана городе Приморске дахар тхо. Цига Г. Димитрова цIерагIча кагирхой лагере Iеш а хилар. Укхаза профтехобразоване художественни самодеятельноста доакъашхоша ГДР, Чехословаке, Польша, Венгре, Франце, Сире... туристашта массехк концерт оттадир. Тайп-тайпарча мехкашкарча туристашта дезаделар Марченко Тамараси Горчханов Ахьмаден даьха иллеш, къаьстта безаме тIанийцар эрителаша нохч-гIалгIай халкъий эрсий беламе халхараш.

Концерт чакхдаьнначул тIехьагIа Нохч-ГIалгIайчен кагирхоштен мехкараштен го баь къамаьлаш деш, дагардэр дIа-хьа дувцаш сакъердаш хилар доттагIий.

Вай республика туристаша советски бIухочоа Алешийча дегIача памятника зизаш дехкар.

Йштта вай мехкахоша городе Приморске деннача массехк концертах «Орбита» яхача кагирхой центра приморски бюрос дипломаш елар.

Шоаш даьккхача шийтта дийнахьа 14 концерт делар вай республикерча туристаш.

Чехка дIадаьлар ши кIира, хьатIаэттар къаста деза ди. Керда хиннача доттагIаша шоайла дIа-хьа адресаш делар, совгIаташ тийлар, юха вIашагIкхета дош делар.

В. САЙДАЕВ.

СУРТА ТIА: халхар деш профтехобразоване управлене художественни самодеятельноста доакъашхой.

И. ТИСЕЙКО сурт.

Книжкай тархе тIа

КЕРДА КНИЖКАШ

Нохч-ГIалгIай издательствос арахийцад керда книжкаш.

«Кхалнаха юкъера исламах юхедисар дIадаккхара» яхаш да М. Пугоевай гIалгIай меттала брошюра. Цу тIа дувц бусалба дына социальни овлаех, дына сектай реакционни чулоацамах, хIаьта ништта бахача наха юкъе атеистически кхетам луш партийни органаша беча балха опытах.

ГIалгIай писатела А. Бокова 50 шу дизарца дувзадена арахийца да «Хержа произведенеш» яха поовестийи дувцарийи книжка. Писатела бувца нах денал долаш, тIах аьнна ба, уж майра духьал отт дIаяхача замах юхедисача зуламеча гIулакхашта, цига котбувл.

«Хан нахи» яхаш да гIалгIай меттала арадаьнна стихай Хь. ОСМИЕВА сборник. Автора стихай тематика тайп-тайпара я, цун керттера тема — къахьегама ираз

«Халкъий доттагIала уйла йолаш» (Къахьегамхошта интернациональни кхетам луш парте организацеша беча балха опытацара). Цу брошюра тIа КПСС горкомийн райкомийн секретараша дувц агитаторийи политинформаторийи балхах, доттагIала тематически сайренаш, фестиваш, цIейш вIаштIехьдахарах, районаша леласча яхьах.

Эрсий меттала «Кхуврча чура цIи» яхаш да А. Шайхиева стихай сборник. Цу сборника юкъе яхай вай заманхочох коммунистически общество хьалъечох, производстве хьалхалаттачох, хIаьта ништта Даьхенах йола стихаш, философски уйланаш.

«Танкови шлем тудла прометей» яхаш я Р. Белевитнева эрсий меттала язъяь художественно - документальни повесть. Повеста тIа дувц 1942 шера Харькове йисте турпалал гойташ веннача танкови рота командирах, коммунистах Мазаев Маташах. Книжка яздаьр ва М. Мазаевца 1939 шера деиз из валлалца цуица цхьана хинна рота политрук.

«Илли даккха вай доттагIий» ништта цIи йолаш да Сийлахь-боккхача Дай-мехка тIема ханарча иллей сборник. Цу халача хана моастагIа эшавара шоай ерргиа говзал дIалуш хиннай поэташен композиторашен, цар кхеллай Советски Арме а советски халкъа а дог айдеш йола къаьгга произведенеш.

Уж дерргиа а книжкаш эца йиш я книжкай тикашка а «книготорга» кюскашка а.

Н. ЛУПОРЕВ,
книготорга база директор.

№ 28 ЙОЛЧА ГРОЗНЕНСКИ ГОРОДСКОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНИ УЧИЛИЩЕ 1975—1976 ДЕШАРА ШЕРА ДЕША ДIАЧУЭЦ ДЕШАРХОЙ

Училище квалифицировании болхлой кийчбу укх специальностех:

1. **Мехкдаьттаи химически промышленноста предприятей оборудованешта вола слесарь-монтажник.**
Дешара ха: 8 класс яьккхачун — 2 шера, 10 класс яьккхачун — 1 шера.
Стипенди — 36 сом.
2. **КИП-ен автоматикен слесараш.**
Дешара ха: 10 класс яьккхачун — 1 шера.
Стипенди — 36 сом.
3. **Технологически оборудовани тоаяра вола слесарь.**
Дешара ха: 10 класс яьккхачун — 1 шера.
Стипенди — 36 сом.
4. **Химически производства аппаратчикаш.**
Дешара ха: 10 класс яьккхачун — 1 шера.
Стипенди — 36 сом.
5. **Компрессорнии насоснии установкай машинист.**
Дешара ха: 10 класс яьккхачун — 1 шера.
Стипенди — 36 сом.

Токарь.
Дешара ха: 10 класс яьккхачун — 1 шу.
Стипенди — 23 сом. 50 кап.

Училище болх беш я художественни самодеятельноста кружокаш, спортивни секцеш, духовойи эстрадни оркестраш. Дешархошта транспортаца лелаш льготаш лу. Производственни практика йолча хана стипенди кхы тIа 33 процент алапи лу.

Училище дIачуийцарий балха стаж юкъе юкъ ца йоллийташ дIалоахI. ТIехлика дешаш бараштa 25 процент дукхагIа стипенди лу. Училище гIехлика чакхъяьккхараш конкурс йоацаш вузашка, техникумашка дIаэц. Училище хьайийлай болх беча кагирхой № 9 йолча школа филиал, цига дIахо 9, 10, 11 классашка деша йиш я.

Училище деша боагIарашка шоаща хила деза яр документаш:

1. **Заявлени.**
2. **Дешарах дола документ.**
3. **Вахача моттигера справка.**
4. **Характеристика.**
5. **6х4 боарам бола диъ фотокарточка.**
6. **Паспорт е ваь ха тIа йола тешал.**

Училища адрес: гор. Грозный-48, химкомбинат, ГПТУ-28. Училище ва йиш я №№ 1. Iа. 23 йолча автобусашца «Полиэталенови цех» яхача автобусаш соцача кхаччалца. №№ 2. 8 йолча трамвайшца «Водолечебница» яхача трамвайш соцача кхаччалца.

ХIама хатта безам болчо телефон тоха йиш я укх номерегIа: коммутатор 94, 3-98, 5-43, 6-09

ГПТУ-28 ДИРЕКЦИ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

28 АВГУСТ
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердараш. 9.10 — Босбола телевидени. Iуйранара гимнастика. 9.25 — Босбола телевидени. Бераштa бола фаьлг. 9.55 — Босбола телевидени. Балета артисттай концерт. 10.35 — «Следстви дIахьу ховш бараш» яха телевизиони дукхха серийни художественни фильм. 10-гIа дело «Юхадекхар» яха 2-гIа сери. 14.25 — «218-гIа ди» яха телевизиони документальни фильм. 14.55 — Маяковский. «Дийна бараща дийна волаш санна». 15.40 — Советски ашарий хержа оагIонаш. Маяковский. 16.20—Социалистически къахьегама турпала «Эстония» яхача шахта шахтера Пиртела хьакъехьа. 16.50 — Босбола телевидени. Короткометражни фильмай программа. 18.00—Нохч-ГIалгIайчу гIолла. Информационни программа (эрсий, гIалгIай меттала). 18.20 — Музыкальни пауза. 18.25 — Телевизиони Сийлен Доска. 18.45—«Машаран, кхерамзлен, цхьана гIулакхаш леладара духьа» передача дакъа лоацаш ва ТАСС генеральни директор Л. М. Замятин, «Известия» газета керттера редактор Л. Н. Толкунов, советски телевиденен радион политически обозреватель А. Н. Дружинин. 19.30—Босбола телевидени. «Следстви дIахьу ховш бараш». 10-гIа дело. «Юхадекхар» яха 3-гIа сери. Автораш Лавровар ба. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Босбола телевидени. Футболах йолча олимпийски турнира хержа матч. Норвеге сборни — Советски Союза сборни. Ослера передача. Йистеяьлча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00— Кердадараш. 18.15—«Дешара керда шу дIадоладеш». 18.30 — Чайковскен, Рахманиновен романсаш. 18.45 — Документальни фильм. 18.56 — «Хьувкъам-75». ДикагIа пайда эца илат чуэцача техниках. «Сельхозтехника» республикански объединене председатела заместитела А. А. Саидова къамаьл.

29 АВГУСТ
I ПРОГРАММА

9.00 — Кердадараш. 9.10 — Босбола телевидени. Iуйрийнара гимнастика. 9.25 — Босбола телевидени. «Массанена тIехьа цаI, цхьаннена тIехьа массавар». Ленинградера передача. 10.10—Босбола телевидени. «Следстви дIахьу ховш бараш» яха телевизиони дукхха серийни художественни фильм. 10-гIа дело. «Юхадекхар» яха 3-гIа сери. 11.40—Босбола телевидени. «Дунен халкъий творчество». 14.15 — Документальни фильмай программа. 15.15 — Iилманхочоа дош да. Социалистически Къахьегама Турпала академика Верещагина выступлени. 15.30 — «Эрсий мотт». 16.15—Босбола телевидени. Художественни самодеятельноста доакъашхой концерт. 16.45 — Босбола телевидени. Центральни телевидене экрана тIа эгара хьалха. «Семург» яха бераштa дола художественни фильм. 18.00—«Нохч-ГIалгIайчу гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.20 — Музыкальни пауза. 18.25 — «Телезу» (нохчий меттала). 18.45 — «Машаре вахар да хьона Европа» яхача телевизиони документальни фильма премьера. 19.45 —Босбола телевидени. Экрана тIа кинокомеди я. «Дага доацарех хьалйиза уйлаца» яха художественни фильм. 21.00—«Ха». Информационни программа. 21.30 — Босбола телевидени. Шахтерий денна хетадаь концерт. «Россия» яхача Пачхьалкхен Центральни концертни залера передача. 23.00—Босбола телевидени. Боксах йола дуненн халкъашта юкъера яхь Ленинградера передача. — Йистеяьлча—кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — Кердадараш. 18.15—«КIиран панорама». 18.45 — Киножурнал. 18.55 — Хоамаш, реклама. 19.00 — Фильм. 19.05 — Къахьегамхошта долча берката. Нохч-ГIалгIайчу курорташ цхьаьр. 19.30 — Документальни фильм. 19.40 — КПСС 25-ча съезда толамашца накъа гIоргда. Кагирхой гIулакхаш (гIалгIай меттала). 20.10 — «Седкъашкара атомага» яха телевизиони фильм. 20.25 — «ХьажкIаш лелаераш шоана йола» музыкальни передача.

РАДИО

28 август

6.30 — Шурий товарни фермашка гIолла яь рейд (гIалгIай меттала). 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.20 — Республикански газетий обзор. 8.25 — Иллеш, ашараш, халхара ашараш (гIалгIай меттала)). 9.00 — «Шоана кхалнах» яха радиожурнал (гIалгIай меттала). 9.20 — «Дешара керда шу долалуш» яха корреспонденци (гIалгIай меттала). 9.35 — Ашараш. 9.45 — ТIехьбусараш хила йиш яц яха беседа (гIалгIай меттала). 16.00 — Къона тIехье (нохчий меттала). 16.15 — Экономически знаней болхлой факультет (эрсий меттала). 16.30 — «Болхлой вахар» яха радиогазета (нохчий меттала). 16.50 — «Физкультурен унахцIеной» яха Хлора Арамелова беседа (эрсий меттала).

29 АВГУСТ

6.30 — Юртара атенсташ (эрсий меттала). 6.45 — Хоамаш. 6.55 — Ашараш. 7.20 — Республикански газетий обзор. 8.15 — Сатирически куплеташ (нохчий меттала). 9.00 — Сход хиннай, кхоачашдаьр фу да? (гIалгIай меттала). 9.15— Плиев. «Наьна гIайгIа». «Хала урхе» яхача романацара дакъа (гIалгIай меттала). 9.35 — Ашараш). 9.45 — Дина дезача денойи обрядийи чулоацам» яха беседа (нохчий меттала). 16.00 — «Атенсташ кхебар» яха беседа (нохчий меттала). 16.15 — «Атенст Нестеренко» яха Андреянова очерк (эрсий меттала). 16.30 — «Совдати Дауди» яхача Хамидова пьесацара дакъа (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий нохчий гIалгIай меттала).

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

АНГЛЕНА ДАРБА ДЕШ ЙОЛА РЕЦЕПТАШ

ТIом болча хана бомбаш кIезига чуйийттай тхона, из мара кхы хIама дац. Цудухьа йоалл Англи аутсайдерашта юкъе, цудухьа Iувд тха экономика кризисо...

Приеме вагIача хана цхьан бизнесменагара хеаар сона уж дешаш. Шийна бала тIакхоачабаь хIама санна хеташ аьлар цо из. Укх тайпара хулар из: бомбаш еттаеннача конкуренташ — немцаша, японцаша, французаша — кхыметтел ца йоалайича ца боалаш дегIайоалаяьй шоай индустри, хIаьта англичанаша йоалаяьяц, цудухьа кхерам тIабоагIаргбоацача гIайрен тIа бахаш шоаш хиларах тIехьабисаб уж.

ХIанз английски кризисах цхьание а шеко ца хилийтар духьа, кхыметтел из белгалъяккхара а харжаш эвфемизмаш — кризисни хьал, экономика халонаш, финансови хьовзамаш. Кхыча тайпара, ма-даггара къувсаш ба чIоагIагIа дола дош фу даь хьадагалоацаргадар-хьогI яхаш—тишдалар, хIалак хилар, доакъазал... Энтони Крослэнда, лейбористски министра, хьакхайкаду: «алапи маьхаши боарам боацаш лакхдаларо ше шийна тохача кхоачабаьб мохк. «Британски промышленноста конфедераце — английски бизнеса керттерча штабокъам гIахьех» ший массаза а хинна спортивни цепал хилара» а кризисацарча къовсаме хотало яккхара а. ХIаьта социологаша хьаккхайкаду, хIанз моде йола 20—30-ча шерашкара фасонаш керда «Iалаьмате йоккха кризис» тIайоагIаш хиларах бола хоам хилар. Болхлойн «кIайча качилгийн» демонстрацеша парламентагара дIадех алапи лакхделга, маьхашта тIахьожам оттабелга. Парламентареш шоаш а гIерт ништта алапеш лакхдайта. Берригаш а раьза боацаш ба.

Кризис йолаш я, холуш, доккха а зIамига а мел долча хIамашкара хьагуш я. Кхы тIа а яьеннай стерлингий фунт, цудухьа шоай планаш юкъагIа йита езаш бар континенте гулбенна эзараш отпускникаш. Бензина мах сов чIоагIа лакхлуш хиларах заправочни станцешкара счетчикаш хувцара проблема эттай — хIанзарча маьхашта лаьрхIа яь хинняц уж. Вахарга дукха мах бода, валарга — кхы кIезигагIа бодац. Кашмашкарча лаьттан чIегилгий маьхаш лакхденнад, цудухьа Грейт Корнард яхача юртарча кIийнаш деча Боб Паркера ший дела дIахьуладаьд. «Инфляце хир хоададаьд са»... аьнна хьа а кхайкадаь.

ХIара денна хIана хьежаяц аьнна хьежаю Британена из кIалхара йоаккхаргйола дукха рецепташ. Царех дукхагIа яраша хьех вахара гIулакхашка дIаухийтачун кхом белга. «Мехка хала ха тIаэттача замалахьа шийга дIадодар юхаозара» масал гайта лаьрхIад Сите лорда — мэра Линдера, цо ше хьаккхайкадаьчох. ХIанз мэре приемаш еча хана юкъ-юкъе шампански а ца уттадеш, моллагIдола чхьагIар уттадергда. Вешта дош IотIа-м техадар — «вовча маркаех хургдац» аьнна. «Вахара хьисап» аьнна цIи а йолаш болам баьржаб Ливерпуле. Кампани вIашагIъеллараша тIагIоттадаь хьехам бу «кIезигагIа яа, баракъа эцале шозза уйла е» яхаш. Иштта мара йоаккхалургъяц, аьнна хет царна, Англи такхарг кач тессача луша юкъера. ДIаала дезаш ва со, сона бовзаш бола дуккха англичанаш из хьехам ца бича а кIирах дукхагIйолча хана, шоай автомобилаш йоллашехьа а, электричкашцеи автобусашцеи дIаюха лелаш хилар — бензин деза да.

Городской муниципалитетий доалахьа хинна лаьттан чIегилгаш дIанхача шерашка яьсса ядар. ХIанз цар тIа дIайийнай кхеж, горох, коартолаш. «Хьай сотка тIа фу йийнай Iа?» — яха дешаш дувца йиш я автобуса чу деча къамаьлацара. Хана белгалонаш я уж. Горожанашка бел бе йоллийтай баьцадаарий базарашкарча маьхаша. Из-м шампанскена меттел вино теларах ира проблема ца хиннача реальни вахарера хIама да...

Статистико бокъонца белгалъяь параметраш я английски кризиса. Инфляци лакхъялара боарам хIара шера 25 процентага кхоач. Миллион сагага дIакхоачаш латт хьабе болх боаца нах. Арахьарча торговле дефицит — пхи миллиард стерлингий фунтал совгIа. циггара хьалоагIаш да фунта позицеш мелъялар а. ДIанхача шерашка къаман валови доход кIезигьеннай, хIаьта из процесс хIанз а даьгIлуш яц. Промышленни производство 2,5 процент кIезигьеннай — автомобильни, гIишлошъеча, болат лоаладеча, химически, текстильни промышленноста доакъошка арахеца продукци кIезигьеннай. КIезиглуш латт промышленностера инвестицеш. ЛоархIаме хIамаш кIезигъялара бахьанех цаI да доазол арахьара тIакхухьа бедал кIезигъялар.

Цу кризиса ларде яда хIанз дерригача капиталистически дунено Iувшаш йола халонаш. Цхьабакъда, духхьал британски шоай бахьанаш а да укхаза. ХIаьта, хетаргахьа, царех керттердар — Англе колониальни истори. Британски импери екъленнай, хир хоададаьд имперски преференцей система, хьалхагIа санна низ болаш яц стерлингови зонера механизм. Цу цхьан ханна Англе капиталистически конкуренташа чуйинна караерзайора цун рынкаш. ХIаьта шийна аьттув боацача тайпара керда дIаотташ лаьттача низий ший хаинахьен кхетамцен мах бе хайнадац британски буржуазена. ХIаьта цу хана денз укх тIеххьарча ткъаь итт шера соперникийчул дохагIча темпаегIа дегIанхай мехка экономика. Тахан геттара шаьра гуш да уж бакъдараш, кхы хьагучадала хIама эшаш дисадац уж хIанз. «Вай — йоккхий проблемаш йола зIамига мохк, — аьлар сога Британски промышленноста. Конфедераце кулгалхоех цхьаьне Вигдора, — хьалхара ханаш дIаяьннай. Долла хIама юххье денз дIаделаде деза». Соца къамаьл дер дог тийша ва, ше член волча «Юкъарча рынка» мехкашцарча партнерствагара уж дIадоладе дезаш хиларах. Цхьабакъда лорда — Сите мэра Линдерон «кийсена» тIехьарча кхычари цхьаккха дича а хьаалац, цу группировкана юкъе болаш даьккхача шин шеро экономика тишъяра хIанзалца хьа мехка даь кхы дика хIама хIана дац.

Доллача хIаманга ладийгIачул тIехьагIа гуш да, инфляци «юхакъовларгйола» керттерен цу тIа а традиционни средство а лаьрхIа хержай Iаьдалаша къахьегамхой вахара боарама йолаяь наступлени. Бокъонца из гIулакх терлал а деш оттаяь я правительства экономически планаш а. Из укх тайпара хьадовзийтан да: «Арахьара тIакхухьа хIамаш кIезигагIа эшийтари Англе хьадеш дола доазол дехьа дохка кхухьийта товараш алсамдахари духьа мехка чухьа пайда эцаш йола хIамаш кIезигъяр». Официальни данешка хьежала, цу политико ший де дезар даьл. Укх деношка хьахьийнад, укх шера хьалхарча кхаь бетта къахьегамхой вахара боарам лохбенаб аьнна. Белгалдоаккхаргда вай, мугIареча англичанийна чотах кхом бара гайкаш кхы а айхагIа тIахьовзаеш йола бюджет чIоагIьенна а ялалехьа из хинна хилар. Воккхача консерватора Кейт Джозефа аьлар сога: «Халонех тхо лоархIадергда, цхьабакъда профсоюзаша алапи лакхдар дIа ца дехилгеи хIаьта вахара эшарашка дIадодар геттара кIезигделгеи.

Цу тайпарча рецепташца дарба дулургдий Англе кризисана? Ше дIадехараш тIа тIа дукхагIа алсамдоахаш бола профсоюзни болам айбалабо геттара дика жоп лу цу хаттара: ший чотах кхом бара раьза хила дага яц болхлой класс.

Э. ЧЕПОРОВ,
АПН соб. корр.

США. Дукха миллионаш бола нах баха Нью-Йорк банкротства тIа дIатIаккхаьчай. «Экономи» е гIерташ больницаш дIакъувл городской Iаьдало, медицински учреждениешка гIулакхе бола нах балхара дIабоах.

Эзараш бола лораш, сестраш, санитараш муниципалитет чуйолча цIен юхе гулбеннаб, унахцIенон система болхлой балхара дIабоахаш латташ хиларах шоай протест хьайкас.

ТАСС фотохроника.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоллен Грознен кIезиг-дукха морхаш а йолаш, малхбоалехьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш ха хилен фегара температура республике гIолла 30—35, Грозне 32—34 градус йIовхал йолаш хилен тарлу. Кхоана хувцалуш морхаш а йолаш, цхьаццайолча моттигашка наг-нагахьа лаьгIо догIа а делхаш, ди а къувкъаш, бе-беча оагIорахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш ха хилен фегара температура бийсанна 12—17, дийнахьа 25—30 градус йIовхал йолаш хилен тарлу.

Метеостанци.